

RINGERIKE.

1870

1870

1870

RUNE

RINGERIKE

1950-51

UTGITT AV

RINGERIKES UNGDOMSLAG
OG RINGERIKES MUSEUM

VED

ELLEN HALS

HARALD VIBE — BJARNE VIDAR

INNHold

Omslag: Madonnaen i Bønsnes kirke.

<i>E. M. Solheim: Madonnaen på Bønsnes</i>	3
<i>Professor Werenskiold: Hvordan Ringerike ble til</i>	4
<i>Fr. Schander: Svarte blad av finnenes saga</i>	7
<i>H-V-: Litt historikk om kjerka på Bønsnestangen og dens inventar</i>	10
<i>J. G.: Truls på Hønen</i>	12
<i>O. S. Johnsen: Utflyttere forteller gammelt fra Ringerike</i> ..	13
<i>J. A. Samuelsen: Presterud på Holleia</i>	16
<i>J. A. Samuelsen: Uppjaga folk</i>	17
<i>E. S.: Den gamle almanakk forteller</i>	17
<i>J. B. Grønli: Brågs mølla</i>	20
<i>E. M. Solheim: Gutten og elva</i>	20
<i>Ellen Hals: Karen</i>	23
<i>Hans Johnsrud: Huldrehistorier fra Krokskogen</i>	24
<i>Hans Johnsrud: Bygde-originaler</i>	25
<i>Klokker Syver Olsen, Tyrstrand</i>	26
<i>Karl Wenner: Kjerstibråtaskjæret i Steinsfjorden</i>	27
<i>Alf Wenner: Ei vise om klededrakt og skikk i gamle dager</i> ..	27
<i>Thor Thorsen: Hedersbudeia på Vikerfjellet</i>	28
<i>Johs. Bye: ad «By» gård i Hole</i>	29

Madonnaen på Bønsnes.

Det er natteskumt herinne. Se
 der skimter vi Madonna
 med sin gudesønn på fanget sitte taus og trist
 og venter i sitt kor.
 Venter vel på hyrdeflokken som skal komme
 og forkynne
 at nå så de himlen åpen — hørte englehæren
 synge
 over vide beitesmarker — å, så langt som
 jorda rekker,
 for all verdens trøtte sjeler:
 Fred på jord.

Men det kommer ingen hyrder, nei,
 og englesang i natta,
 ingen Vise ifra Østen med sin røkelse og myrra
 stiger inn på sårbrent fot.
 Ingen kjerter brenner stille — å du hellige
 gudsmor
 kan vel minnes andre tider her i Bønsnes-
 helligdommen.
 Andre slekter — pilgrimsgangen opp til
 Hellig Olavs kiste,
 trøtte sinn og kranke kropper for å finne
 helsebot.

Ja, hu minnes — minnes pilegrimsflokkens
 glade sang: Ave Maria.
 Vårens liv langs fjord og strender sang sitt
 ave med og rørte
 hennes moderhjerte mildt.
 Men nå kløkker det i tårnet — stille barn, nå
 er det midnatt.
 Nå Vårherre ser i nåde til sin frysende Madonna,
 blåser liv i morken treskurd — se nå rødmer
 kinn og hender
 og i gullglans går de begge ned fra koret
 lett og stilt.

Elling M. Solheim.

Hvordan Ringerike ble til —

en historie gjennom millioner av år.

Av professor *Werner Wetenskiöld*.

Som navnet sier, har Ringerike engang vært et eget rike, og det er rimelig nok, det er en naturlig enhet, et fruktbart lavland med gode grenser, høye skogmarker på alle sider, men allikevel med lett framkomst til nabobygdene i syd, vest og nord. Høyden over havet er ikke stor: Ringerike skråner fra Tyrifjorden (63 m. o. h) oppover mot nord: Randsfjorden ligger 132 m. o. h., Sperillen 150 m. o. h.

Åsene omkring når opp i 701 m. i øst, i Ringkollen; i Finnemarka 705 m., og i Holleia i vest er Klomshue 610 m. Åsene i øst er alt i alt nokså jevne oppå, med stupbratte berg ned mot fjorden, Finnemarka er likesom en svær bred såte, og i vest skråner åssidene jevnt oppover. I mellom disse skogsmarkene ligger så bygda, med store sandmoer i midten, men fine grender utenom, og en rekke små, men bratte åser i den østre delen. Disse går nesten nord-syd:

Disse motsetninger har sin egentlige grunn i den geologiske bygning, som er forskjellig utviklet i de ulike deler av området. Landets form bestemmes av geologien, av materialet, av den måte de forskjellige deler er satt sammen på, og så, hvorledes historien har vært, det er tatt bort noe, føyet til noe annet i tidens løp, til resultatet er blit det vi nå ser.

Vi kan skille ut 4 ledd i bygningen, av forskjellig alder: urberget, hard gråstein som ligger i bunnen; derover kambro-silur, kalkstein og skifer, opprinnelig avsatt i havet, omkring 2000 meter tykke lag; derover sandstein; så eruptivbergarter, som er kommet fram smeltet, granitt i Finnemarka, lavabenker på Krokskogen, eller rohmbeperfyrrer. Disse bergarter er fra permisk tid. Dette var materialet, hvorledes er det hele oppbygget? Vi må se på den historiske utvikling — da regner vi med millioner av år, ikke århundrer som når det gjelder menneskenes historie.

Urberget eller grunnfjellet har engang ligget i dagen over fastlandene. Der har nok vært fjell og daler, men etter hvert er hele landet blitt tæret ned av frost og vann til en jevn slette, øde og trist. Så er landet sunket under

hav, og på sjøbunnen har det da samlet seg sand og leir, og dertil skall av alskens sjødyr som bygger seg hus av kalk; sniler, muslinger, krepsdyr o.s.v. Disse skall finnes oppbevart i berget som fossiler, ofte bare avtrykk. Store masser av forsteninger finnes f. eks. ytterst på Rytteråker-odden, det er et sjødyr som kalles Pentamerus. I tidens løp vekslet avsetninger av slam og leir med tider da det levte så mange skalldyr på bunnen at det ble dannet hele kalklag, således veksler lag av leirskifer med lag av kalkstein. Man kan se av forsteiningene hvorledes livet i sjøen etterhvert har forandret seg. Noen former dør ut, andre kommer i steden. Omsider blir sjøen grunnere, og synes tilslutt å være oppløst i flate strandsjøer. Her ble avsatt sand i massevis, som nå danner tykke lag av sandstein, vel kjent som Ringeriksheller. I den undre del av sandsteins-avdelingen fant professor Johan Kiær en mengde forsteininger, mest av panserfisk, men også av andre dyr, en slags sjø-scorpioner. Det var like vest for Kroksund.

Det kom nå en urolig tid: jordskorpa slo sprekker, en svær fjellkjede ble foldet opp langs etter Norges vestkyst. Virkningene kom helt til vårt område: de løsere lag, kalkstein og leirskifer, ble lagt i folder og skrukker, så lagene noen steder ble satt på høykant, foldene går i det hele NNO til SSV.

Det solide urbergsgulv under ble ikke foldet, og heller ikke den svære stive plate av sandstein ovenpå — den sprakk opp i flak som ble skjøvet framover.

I lange tider ble nå landet utsatt for frost og regn, og ble igjen tæret ned til en noenlunde jevn slette.

Så skjedde det store katastrofer med frambrudd av vulkanske bergarter. Enorme masser av smeltet stein — lava — strømmet utover landet og dekket det vidt og bredt. Geologene kan skjelne mellom en hel rekke lavabenker, den ene oppå den andre. De eldste var mørke basalter, så kom de lysere bergarter, rhombeperfyrrer. Disse lavaer kalles så fordi de har

rhombe-formete lyse feltspatkrystaller i en fin-kornet mørkere grunnmasse — likesom fleskebitene i en spekepølse. I friske brudd er bergarten grå, men den forvitrer gulbrun, eller rødbrun. Brøgger og hans medarbeidere har talt opp en hel del forskjellige porfyrbenker med noe forskjellig utseende, i Krokskogen er det skilt ut 11 forskjellige typer. Innimellom lavabankene kan man flere steder se lag av vulkansk aske og småstein, dette er tydelig i skjæringen ved Skaret og nordover.

Mens de svære lavamasser ble gydt utover overflaten, arbeidet det seg opp masser av smeltet stein som ikke kom opp i dagen, men stivnet inni jordskorpa som store kakeformede klumper — som granittmassivet i Finnemarka. Grunn-

Soknedalen, og har slept med seg sand og grus, så har sjøen gått langt innover hele bygda, og på bunnen er det samlet sand og leir — det er den dyrkede jord i Ringerike.

Dette var historien i kort utdrag. Vi får så se på resultatene.

Vest for Tyrifjorden strekker urbergsplaten seg oppover mot Holleia, og mot nord til fjellet vest for Sperillen. Opp for Tyristranda kan en tydelig se urbergs-flaten, det gamle gulv for de kambro-siluriske bergarter som her er helt fjernet. Urbergs-overflaten er jevn i det store og hele, men det er mange små trange og bratte daler, som følger sprekkeretninger i berget. En særdeles påfallende sprekkedal går nord-syd etter Sokna og nord-igjennom Strømsodd-bygda

fjellet, urbergsgulvet, sprakk opp i lange flak som ble uregelmessig hevet og senket og stillet på skrå. Hovedretningen for sprekken er i vårt område NNO—SSV.

Så lå landet igjen i millioner av år utsatt for tidens tann. Lavadekkene ble tært bort i stor utstrekning, likeså de underliggende lag av sandstein, skifer og kalkstein, så urberget kom fram i dagen. Dypbergartene som var stivnet nede i jorden, ble så å si gravet fram.

Så kom istiden — en svær innlandsis dekket hele Norden. Den seg utover til alle kanter, førte med seg alt rørlig gods — jordsmønn og grus og stein, og skrapte berget reint.

Men i senere tid da isen tinte vekk igjen, etterlot den seg et tynt dekke av stein og grus og jord, som nå danner grunnen over store deler av landet — alle smågårder og plasser og setre i skoglandet har sine jordlapper på slik morenegrus. Men mange steder går berget helt nakent fram i dagen, eller bare dekket av mose — der er ikke «staurbonn».

Store isbreer har gravet ut dalene, gjort dem både dypere og bredere. Breer er kommet ut fra Randsfjorden og fra Sperillen, likeså fra

og fortsetter i Vidalen og går så tvers over Begnadalen. En annen påfallende bein sprekkedal skjærer over en halvøy med åsen Ramberget lengst NV ved Sperillen. Soknedalen og Adalen er gravet ned i urberget, Randsfjorden, likesom Tyrifjorden, langs grensen mellom urberg og de løsere lag, kambrosiluren, men i den vestre del av Ringerikes lavland er det faste berg dekket av sand og leir. I øst, fra Haugsbygd, strekker lange åser seg sydover, det er kalklagene som står fram som ribber. De er tørre og ufruktbare, og ligger som ubygde skogåser. Lagene ligger slik at de vender brattkanten vestover — såsom Lore-åsen. Her er en tykk og temmelig ren kalkbank, som går ut i odden ved Rytteråker, pentameruskalken.

Høylandet i syd, Finnemarka, hører jo ikke til Ringerike, men vi må ta med litt allikevel. Her er som nevnt en svær granittmasse, som er blitt presset fram smeltet og gloende, så varm at skiferen omkring er blitt hardbrent. Skifer og kalkstein ligger som en ring utenom granitten.

Høylandet i øst er lavamarkene, som faller av i bratte stup mot Tyrifjorden, trinvis over

de forskjellige benker, som er ser ved Homledal Nede ved fjorden kommer silur-bergartene fram, skifer og kalkstein, men fra Ness og nordover er der sandstein, som flere steder blir brutt til heller. Sandsteinen rekker som nevnt såvidt over Kroksund.

Lavamarkene er i det hele nokså flate oppå — så ser det ut på avstand, men forsøker en å gå mot øst, oppdager en snart at det har sine vansker. Asmarken er gjennomfuret av trange, beine daler, med tverbrate sider, i bunnen er det myr eller smale tjern, eller også steinrøyser. Det er sprekkesoner, hvor berget er løsnet på grunn av forskyvninger i landplaten, og så er de løsbrutte steinstykker blitt fjernet av isen, som akte utover i samme retning — nord-syd. En slik sprekk går langs østsiden av Gyrihaugen og utetter Store Lommas trange dal, og sender en gren over til Trehørningen og Byvann; en annen går over Oretjern, og den tydeligste fra Krokkleiva gjennom Tjagli-dalen og helt syd i Asker. Men der er mange andre — nordenfor Homledal kommer den ene sprekke-dalen ned fra nord etter den andre. Ja selve vestranden av plataet, nord for Nes, følger en slik sprekk i berget. Oppå porfyr-åsene er det lite jord og liten bebyggelse — opprinnelig bare setre, senere finneplasser og småbruk.

Oppe i kanten av lavaplataet er det et innhakk, her ligger gården Stuvdal med fine grønne jorder og vakker løvskog — en oase i ødemarken. Her er det et lite område med kalkstein og skallberg, midt blant de hårde og ufrukt-bare bergarter. Høyere oppe er det lavabenker, nedenfor i lia hard sandstein. Slik bestemmes jordbunnen og bebyggelsen av undergrunnen.

Tyri-fjordens dannelse står også i tydelig sammenheng med den geologiske bygning. Den gamle urberg-overflate skråner ned mot syd-ost, her er den overleiret av løsere lag av skifer og kalk, som er blitt gravd ut; mot øst kunne lavadekkene stå imot nedbrytningen. Området med løsere bergarter er blitt splittet i to grener av den harde granittklump i Finnemarka — Tyri-fjorden har derfor to armer mot syd.

Professor Johan Kiær har loddet opp Tyri-fjorden. Det viser seg at det er en tydelig dyp renne, nesten 300 m. dyp, som går i en bue — den begynner nordvest mellom Tyri-stranna og munningen av Storelva, og svinger mot sydost inn gjennom Holsfjorden. Dyprenna er flat i bunnen, omkr. 250 m.; fjordarmen i syvest, mot

Vikersund, er grunn, likeså Steinsfjorden, under 50 m. Steinsfjorden islegges tidlig, dyprennen sent. Den dype renne er utgravet av istidens bre; at bunnen er så flat, skyldes nok utfylling av leir og sand.

Det er åpenbart at den gamle dal har fortsatt ned gjennom Lier. Steinsfjorden har mange grunne vik, likeså den østre del av Hole, det viser at fjorden er blitt demmet opp. Hvordan er nå det gått for seg?

Det er fremdeles istidens breer som får skylden. Storisen som hadde dekket hele landet, tinte etterhånden vekk, men isranden gjorde holdt flere steder, som nå er merket ved store oppfyllinger av sand. Sanden ligger lagdelt — det viser at den er avsatt i sjøen. Isen hadde tynget ned hele landplaten, og ettersom breen smeltet vekk, fulgte sjøen etter. Breelvene er alltid fulle av grus og leir, de la fra seg sitt materiale foran isfronten, i sjøen, som svære sand-øyrrer. En rekke trinn er markert ved slike randdannelser i Eiker og Lier. Holsfjorden stenges mot syd av en veldig sandfylling i Sylling. Så tinte isen vekk videre nordover, men gjorde holdt i lengre tid ved sydenden av Randsfjord og Sperillen, sjøen fulgte etter. Her ble det lagt opp veldig grusbanker, det er Eggemoen og moene ved Hen.

Hele lavlandet i Ringerike stod da under vann, sjøen gikk inn gjennom to sund, over Modum og over Lier, og nådde opp i en høyde av omkring 180 m. Vannet har vært kaldt og brakt, med fattig dyreliv.

Ettersom landplaten ble fri for lasten av isen, lettet den seg i været, landet steg, utløpet gjennom Lierdalen ble stengt.

Det er funnet skjell av muslinger og sniler mange steder på Ringerike, flere i en høyde av ca. 120 m.: blåskjell og strandsniler i sandtak og leire. Omsider gikk Tyri-fjorden over til å bli en ferskvannssjø. — I den nåværende strand er det mange steder tydelige skrenter uttskârne av frost og brenning.

De store elvene har gravd materiale ut fra de høyere terrasser og lagt opp grus og sand i lavere nivåer. Randselva går i en mengde svinger, likeså Storelva. Denne har skiftet løp flere ganger, forlatte elveløp ligger som krokete tjern, Juvern ved Norderhov, Sinnern lenger ute. En velding sving ligger nå som en myr i furumoen, Lamyra. Det er ikke så følt mange år siden elva skar gjennom en tunge nær grensen mel-

lom Hole og Norderhov. Så legger elva opp en lang, flat tunge i fjorden.

Sokna forsøker seg på samme måte, men har mindre makt. — En havarm har nok gått gjennom Soknedalen, her er dyrkede sletter omkring Lunde, og store sandmoer opp gjennom dalen til forbi Sognevannet, videre nordover ligger endel gårder i morenedekkede lier, Strømsodd. Her nord er vel også den høyest liggende gård i Ringerike fogderi, øvre Tunga, 479 m. o. h.

Sperillen ligger ikke høyere enn at sjøen kunne ha nådd inn der — 150 m. o. h. — men da havet stod så høyt, og høyere enda, lå isbreen der. Den har etterlatt seg steinblandet jord, morene; her ligger gårdene langs etter Sperillen, men lange strekninger er ubebodd, fordi fjellsiden stuper for bratt ned mot vannet. Lengst nord ved Sperillen går en eiendommelig senkning over mot Randsfjorden, med Bjonevatna. Store flate delta-strekninger finnes også i nordenden av Sperillen.

Jordbunnen er også et produkt av den geologiske utvikling. I de lavere strøk, på flate marker, er det leir, avsatt i sjøen eller i brakk-

vann og blandet med skifersmulder. Etter at bøndene lærte å drenere markene, er disse leirsletter blitt dyrket i stadig større utstrekning. Oppe i høyereliggende bakker er jordbunnen fortvitret skifergrus og grunnmorene. Haugsbygd ligger for størstedelen over det gamle havnivå, her er jordbunnen også grunnmorene på skalberg. I kalkåsene er det tørt og ufruktbart, ofte kommer berget like opp i dagen. Sandmoene er nesten ubebodde — de brer seg i nord. Men det er også sandmoer midt i bygda — det er som nevnt gamle fyllinger som Storelva har lagt opp: Helgelandsmoen. Hvalsmoen er også dannet på samme vis, høyere oppe ved Randselva.

Således blir selve Ringerike delt opp i flere bygder — utenom er det skogsvidder, midt i «riket» ufruktbare furumoer.

Skogen strekker seg vidt og bredt utover bygdene, skogbare høyder finnes nok lengst i nordvest i Holleia og på begge sider av øvre Soknedalen, men virkelig fjell er det bare i landet vest for Sperillen, Vikerfjellet, med toppen Gyranfisen 1172 m.

Svarte blad av finnenes saga.

Av Fredrik Schjander.

I.

En lørdagskvell i februar 1671 var tre finner på veg oppover Lommedalen fra Bærums Verk. — Om den ene, Steffen Larsen, har vi ingen opplysninger. Det er vel mulig at han har holdt til i strøket mellom Bærum og Ringerike, på vestsiden av Byvann og Småvann hvor vi ennå på kartet finner både Steffensberget og Steffentjernet.

Nr. 2 i selskapet var Matis Eriksen. Etter ham har Matisplassen sitt navn. Han var født i 1630 årene og ryddet antagelig Matisplassen i 1660 årene. Han var gift med en finnejente Lisbet Henriksdatter. Nr. 3 var Lars Monsen, sønn av Mogens Andersen, «gamle Mons Finne», som på den tiden antagelig bodde i Dammersplassen.

Både Lars og Matis var fulle. Matis hadde hest og slede og en del varer for seg selv og noen for Mogens Andersen. — På veien oppover Lommedalen røk Matis og Lars opp i en voldsom trette, begge dro kniver og de skulle

til å ryke ihop da en lommedøling, ved navn Folkvard kom forbi og fikk skilt dem ad. Han tok Lars meg seg på sleden sin opp til Haug gård hvor de tok inn for natten. Senere kom Matis og Steffen også dit og Lars og Matis fortsatte sitt skjeneri. De gikk ut for å stelle med hestene og Jens Haug, mannen på gården, fulgte etter for å snakke dem tilrette. Utenfor møter han Lars som sier: «La meg gå inn i Jesu navn og skjule meg hos dere inatt». Han ville gå inn men falt sammen utenfor og ble liggende. — De fikk ham inn og la ham på gulvet. — Matis som var dradd oppover etter slagsmålet kom tilbake utpå natten. Da han fikk se Lars ligge der uten å røre seg, sa han: «Gud bedre meg at jeg kom denne vegen idag. Og Gud bedre meg for min kone og mine små barn». Han ba Steffen om å stemme blodet på Lars. Steffen var kyndig og han spurte: «Har du stukket ham med mer enn ett sting?» Det visste ikke Matis og Steffen foretok seg ingenting.

Litt senere snudde Lars på seg og ba om noe å drikke. Da han hadde fått det la han seg på maven og lå urørlig til han døde.

Matis rømte da Lars var død. Hans kone og småbarna hans ble igjen på plassen en kort tid. Matis ble dømt til døden men de fikk aldri tak i ham.

Matisplassen ble noen år senere bygslet av Seffrij Jacobsen Finne. Han opplyser i 1686 at han har bodd på plassen i 12 år og har finsk kone og 8 barn. Plassen blir innført i «Jordebogen» og senere i den første matrikelen under navnet Seffrij.

II.

Finnen Tomas Pedersen hadde atskillig på samvittigheten da han ut på sommeren 1674 forsøkte å gjemme seg bort på Krokskogen. Hans siste bedrift før han kom til Ringerike og dro inn på skauen var å bryte seg inn i Biri kirke hvor han fra et låst skap stjal alterkalken, alterbegrene og lysestakene.

Det var mangel på tobakk som førte til at Tomas ble tatt et par uker etter at han var kommet til Krokskogen. En lørdag kom det et kvinnfolk opp der hvor han holdt til, hun hadde tobakk men Tomas hadde ingen penger. Han ga henne alterkalken og ba henne gå til Bragernes og selge den for 2 riksdaler og skaffe ham tobakk og et par sko. Kjerringa gikk avsted men da hun kom ned i Lier ble hun redd, leverte kalken til noen jenter der og fortalte hvordan hun hadde fått tak i den. Det varte ikke lenge før Tomas ble tatt og fikk den straff han fortjente. Men han rykket også ut med hvem som hadde huset ham i de ukene han hadde vært på Krokskogen. Det var ialt fire stykker, allesammen hans landsmenn, som hadde hjulpet ham tiltross for at de ganske sikkert visste at det var forbundet med streng straff å huse løse finner. Den ene, Anders Skomaker, hadde selv oppholdt seg ulovlig på Krokskogen et års tid. Han ble øyeblikkelig satt inn. De andre tre satt med lovlig hjemmel på plassene sine og de ble derfor ikke satt inn men fikk senere sin straff.

Det var tre Henrik'er som hadde huset ham. Den ene var Henrik Larsen. Han bodde antagelig på den gamle plassen «Henrich Finne», det nåværende Nisskinn, som han vel også kan ha ryddet da han kom fra Sverige ca. 1660. Han holdt til her på plassen i noen år men overlot

den til sin bror og dro til Sverige igjen i 1680. — Den andre Henrik'en som Tomas hadde bodd hos var Henrik Henriksen den yngre. Han var sønn av «Gamle Henrik» på Toresplassen og hadde selv ryddet en plass antagelig i det samme strøket. Senere flyttet han til Bærum og i 1686 står han oppført i finnemanntallet der med finsk kone og 5 barn. Der sitter han på storgården Stein og er en velstående og aktet mann.

Den tredje av Henrik'ene var Henrik Eschildsen. Han finner vi i prestens manntall i 1664 og 1666, og i 1686 møter han på tinget med bygselsseddel av 1665 og opplyser at han har kone og 4 barn. — Hvilken plass han satt på er vanskelig å si. Det er den eneste finneplassen i Hole som i 1686 tilhører kongen. Den har en skyld av 5 lisp. og er da en av de største plassene. Sannsynligheten taler for at det har ligget den gamle plassen «Wolden» som må ha ligget i nærheten av Toresplassen og senere antagelig slått sammen med den. Det opplyses nemlig i matrikkelen av 1723 at Wolden ikke har noen oppsitter men drives av oppsitteren på Svartkiend, det vil si Toresplassen.

III.

Pål Andersen Spålen var en finne som myndighetene hadde mye bråk med. Han satt antagelig med lovlig hjemmel på plassen i 1670-årene. Men han hadde også rykket inn på selve Spålsetra og i 1684 blir han sammen med finnene på mange av de andre plassene dømt til å fraflytte på grunn av høyst berettigede klager fra bygdefolket. — I manntallet fra 1686 opplyses det at han er flyttet til Sørkedalen men han er ikke oppført i Akers-manntallet. Han hadde nok gode grunner for ikke å møte på noe ting for senere ble han henrettet på Akershus, dømt for å ha brent skog og skamskåret hester og atskillig annet.

Om denne Pål fortelles det fra den tiden han ennå bodde i Spålen at han gravde ned kjerkinga da hun døde for det var så tungvint å få liket tilbygds.

IV.

I 1660 kom finnekvinnen Karen Nilsdatter fra Norderhov til Kjøbenhavn og klaget til kongen over en rekke overgrep som hun og hennes mann Henrik Spørensens og andre finner hadde vært utsatt for fra privatpersoner og fra myn-

RINGERIKE

dighetenes side. Hennes klager er for mange til å refereres her men et par av de mest håreisende kan det være av interesse å trekke frem, fordi de viser hvor fullstendig uten rettsbeskyttelse menigmann, og i enda høyere grad finnene, kunne være når øvrighetspersoner rottet seg sammen mot dem.

Karen klager først over forholdene i Vardal hvor hun og familien bodde før de kom til Ringerike. Fogden der pinte og plaget dem på alle tenkelige måter, stjal fra dem personlig og så gjennom fingrene med bygdefolkets tyverier og revestreker mot finnene. En finne ble drept uten at det ble gjort noe for å sette fast morderen og da Henrik tok skritt til å få den skyldige for retten ble han grepet og lagt i jern i 6 uker.

På Ringerike ble det ikke bedre. Et års tid etter at de var kommet dit ble Henrik stukket av en mann fra bygda med 11 knivsting og Karen selv med 2. Da saken kom for retten viste det seg at prokurator Matias Sax som de hadde engasjert til å føre saken, hadde «mistet» alle papirene. Utgangen på saken ble at Henrik igjen ble lagt i jern og satt i over ett år. Karen slapp med noen dager.

Etter denne historien er det Karen reiser til Kjøbenhavn for å klage sin nød for kongen. Henrik slapp løs da hun var reist men hjem-

met deres var plyndret for alt av verdi etter Karens hjemkomst kommer det til gårds, de slo ihjel Henrik og m liket på det grusomste. Karen sendte kelig bud etter lensmannen. Han kjedene men foretok seg intet. Hennes fogden førte ikke til noe. Enden på de en parodi på en rettssak som førte t ene av morderne som i mellomtiden va ble dømt men innstillet til benådning. dre ble det ikke gjort noe for å få det var alminnelig kjent at han va usjenert omkring i nabobygdene. D som så grovt hadde forsømt sine em gikk helt fri.

Når denslags overgrep mot finnen upåtalte hen skyldtes det at al soner som hadde befatning me skjellige instanser var knyttet f familie- og vennskapsbånd. De kun trygge hva de enn foretok seg og beskyttende hånd over kjeltringer so som redskap. Og så var det vel nene i alminnelighet ikke var blant bygdens folk. De stod alene land, ikke bare uten vanlig rettsbesk også uten den beskyttelse som god sambygdinger alltid kan gi den som

Litt historik om kjerka på Bønsnestangen, og dens inventar.

Holebygda er sagabygda framfor andre Ringeriksbygder. De mange gravfunn og minnesmerker fra oldtid og middelalder vitner herom. Sagaen beretter stadig om begivenheter av

historisk interesse som knytter seg til *Bønsnestangen* og *Olavskjerka* der.

Kjerka er en mindre steinkjerke av den romanske type, og er uten prydelse av skulpturell art. Man tror at den skriver seg fra *Hellig-Olav* tid, men sannsynligst er at den er fra det 12. århundre, fra *Olav Kyrres* tid. Den er én av de tre lovekjerker som vi vet om på Østlandet. De to andre er *Heddal kjerke* i *Valdres* og *Thomaskjerka* på *Filefjeld*, som ikke eksisterer idag.

Historien beretter om en *Olavkultus* her på

Bønsnes, som bare *Nidaros* kunne oppvise maken til. Pilgrimsferda til *Nidaros* gikk over *Bønsnes*, beretter sagaen om.

Kjerka på *Bønsnes* har opp gjennom tidene lidt samme skjebne som så mange middelalderiske kjerker. Herjet av brann ved lynild er inventar og selve kjerka ødelagt flere ganger. Det opprinnelige inventar er borte, og man vet intet om hvorledes interiøret så ut den gang.

År 1680 ble kjerka satt i stand og interiøret ble restaurert, og slik som alt ser ut idag har det antagelig vært siden den tida. Kjerka selv virker middelalderisk. Interiøret er av stor interesse. — Betagende vakkert og morsomt i malerisk henseende. De livlige farger på inventar og treverk — det skymalte tak hvorunder fregatten *St. Nicolaus* henger, står herlig til de murpussede vegger. Å være tilstede ved andakt med prest og bygdas folk er en stemningsfull opplevelse.

På *Ringeriksheftet* for 1930 — som var det første hefte etter omforandringen — prydes omslaget av et interiør gjengitt i 3 farger etter utsnitt av et maleri av *Harald Vibe* — som gir et godt bilde av interiørets farger og en del av inventaret — *madonnaen* — en skulptur i tre — er av størst interesse. Det er det eldste stykke, og vitenskapen anslår den å være fra ca. 1250, et unngotisk arbeide.

Den pryder omslaget på årets hefte.

Figuren har krittunderlag for bemaling — forøvrig av samme komposisjon som de fleste av de *madonna*figurer som skriver seg fra våre middelalderiske kirker og er å se i *Oldsaksamlingen*. Disse er imidlertid av større dimensjoner og mer kunstnerisk verdi. Den er anbrakt i hjørnet til høyre for altertavlen, på et hyldelignende arrangement, og sees ikke på omtalte interiør.

Krusifikset av tre er også av stor interesse og tidfestes til ca. 1500-året. I *oldsaksamlingen* finnes flere store ruvende krusifiks, som f. eks. det fra *Norderhov* og *Haug kirker* på *Ringerike*.

Det barokke maleri forestillende *Kristi fødsel* er overmåte vakkert. Det antas å være en kopi. *Altertavlen* med felter for maleri — og vinger

som forøvrig er ombyttet med de opprinnelige — har kunstnerisk sett ikke særlig stor verdi. Derimot er *prekestolen* med sin himmel av betydelig kunstnerisk interesse. Praktfull å skue! Den har opprinnelig stått i *Gran kjerke på Hadeland*.

Døpefonten med himmel er prektig og skal også skrive seg fra denne kjerka.

Vender en seg til veggen hvor orgelet er anbrakt, finner en at dette har rokkoko-skjæringer, og har orgelet tilhørt *Hole kjerke*.

Det som er satt opp og danner *sakristiet*, er naivt og snurrig i sin oppbygging. — Ikke meget artistisk. — Tross alt er det hele livlig og malerisk, og står godt til det øvrige.

Av denne beskrivelse vil en forstå at interiørets enkelte deler skriver seg fra mange kanter, og tilhører forskjellige epoker, allikevel er det et sjeldent og stemningsfullt kjerkerom. I kulturhistorisk henseende av største verdi.

Kjerka har to klokker av bronse fra 1753. Før disse ble opphengt hadde kjerka bare én klokke, også i bronse med inskripsjon. Denne klokke skrev seg fra *middelalderkjerka på Stein*. Om denne berettes at den ble omstøpt, og beklage-

ligvis for evig tapt. I antikvarisk henseende sikkert den verdifulleste.

Inventaret er i det vesentlige gaver, fra forskjellige, og gitt til forskjellige tider.

Kjerka sjøl opprettholdes enda ved gaver, som i form av penger legges i den såkalte *gaveblokk*.

De ledsagende 3 bilder av interiørets enkelte dele som vites ikke tidligere gjengitt viser *Krusifikset* og *Døpefonten*, samt den ene av de figurer som var *Altertavlens* vinger før ombyttingen. Begge figurer er temmelig like og ligner nærmest gallionsfigurer a la havfrue. At disse groteske og nærmest stygge treskulpturer ble skiftet ut er intet å si til.

Måtte kjerka og interiøret — om hvilke med rette kan brukes uttrykket *uerstattelige kulturverdier* bli forskånet for ødeleggelse framover. Myndighetene må vise stor oppmerksomhet. I de senere år har landet gått tapt av kulturverdier av historisk interesse — på grunn av ildebrann — ved lynnedslag — en sprukken ovn, eller en utett pipe har også ofte vært årsaken — hvilket nærmest høres skandaløst ut!

Ringerike har mistet, også i de senere år, uerstattelige kulturverdier, som *Adnesinteriøret på Glatvedt*, — og sist kanskje det største tap, *Vaker gård med sine interiører*.

Er lynavlederen i orden på *Bønneskjerka*? Hvorledes med pipa og kakkelovnen? Skulle ikke myndighetene finne at tiden nå var inne for elektrisk oppvarming, som byr større sikkerhet.

H—V—.

Truls på Hønen.

Noen opplysninger om Hønen gård, anekdoter om Truls i utvalg og om hans slekt og etterkommere.

Det velkjente veikrysset i Norderhov, «Hønen-svingen» minner om gamle Hønen gård som lå der like ved. Hønen var i lange tider et skattet samlingssted. Her var det gjestgiveri og skysstasjon, og her gikk de store juleball av stabelen.

Den gamle store gjestgivergården var oppført av tømmer, men påsmurt kalk, så den lignet en murgård. Det kom for et par hundrede år siden et kongebud om at de som bygget av mur skulle få et bidrag, og fra den tiden har man imiterte murbygninger som minne. En kan f. eks. se på den gamle bygningen på Vestern gård.

Gjestgivergården på Hønen ble revet 4/5 1912. Den stod like bak den fine villaen som ble oppført en tid forut.

Her på Hønen gård residerte Truls Hønen. Han var født på Røsholmen i Hole 1761 og døde på Hønen 1841. Han var gift med Marte Marie Gulbrandsdatter som nedstammet fra den gamle slekten på gården. Hennes stamfar var kaptein Johan von Brinch, som i 1699 ble eier av gården Hønen. Truls på Hønen var en ordhittig mann. Han var stadig i godt humør, og var det noe som ergret ham, så fikk han gitt sine finter på en måte, slik at han alltid traff blincken. Engang hadde en av tjenesteguttene sovnet bak låven, og Truls fikk se ham. Truls ropte høyt, og gutten kom gjespande fram. «Å, hadde jeg visst at du sov, så ville jeg ikke ha ropt så høyt». En annen gang så Truls en av guttene som stod og tittet etter sjølmannen, mens han ellers lot veahugsten passe seg som best den kunne. Truls stilte seg opp ved nåven og tittet som gutten. De møttes under tittingen, og Truls sa: «Pippipp .. jeg ser deg nok!»

Det levde som en forstår mange anekdoter etter Truls, selv idag er «Truls på Hønen» ikke glemt, og jeg har ved tid og leilighet samlet mange av de strofer som går om ham. En kan nevne om kong Karl Johans besøk på Hønen og fogdens ordre om å ta vekk det eksemplar av grunnloven som hang på veggen i storstua. «Tåler Norges konge ikke å se Norges grunnlov, så har han ingen ting å gjøre i mitt hus», var

det svaret fogden Tullin Thams fikk av Truls. Fogden var sinna, og dro ned i stallen for å inspisere skyssforholdet. Han kom ut igjen med halmrusk på uniformen. «Nå blir det styggvær, for grisen bærer letter», sa Truls. Etter kongebesøket på gården ble det ropt hurra for kongen. En mann i glanerhopen ropte da: «Ett for 'n Truls også!» Og det hurraet ble likeså høgt som for kongen.

Den store danske dikter Adam Ōehlenslæger var gjest på Hønen engang, og samtalen åpnedes slik: «Jeg synes jeg har sett deg før», sa Truls. «Det er riktig det, men det er over 500 år siden», svarte den andre. Uten å la seg forbløffe svarte Truls: «Det kan jeg tenke, for jeg minnes at jeg var liten den gangen!»

Og mange, mange flere risper går det om Truls!

En av Truls's sønner, Gudbrand, ble gift med gårdjenta på den store gården Kjekstad i Røyken, og en sommerdag for lenge siden dro jeg dit for å se «Hønen-minner». I storstuen der henger det eksemplaret av grunnloven som fogden ville snu, så kongen ikke skulle se den. Og der på gården har de en mengde noteringer om forfedre både på den og hi sida. En sønnesønn av Truls eier nå den store gården Kjekstad i Røyken, og han har stor interesse av at all tradisjon om hans forfedre på Ringerike blir samlet.

Gudbrand Trulsen Hønen som kom til Røyken antok navnet etter gården der, og han står avbildet i Røykens bygdehistorie. Et kraftig ansikt og et hår, stort, krøllet og sort — uvanlig flott. Gudbrand ble en av fylkets ledende men. Stortingsmann med stor anseelse! I en gammel håndskrevet bok står blant meget annet en karakterstikk av stortingsmennene i perioden 1845/48. Om Gulbrand Kjekstad står dette anført:

«Gulbrand Kjekstad er en af Stortingets skjønneste Prydelser saavel ved sit overordentlige smukke Udvortes som ved sin ædle og retskafne Tænkemaade. Fordomsfri og selvstændig gaaer han aldrig Andres Iedebaand, men

følger stedse sin egen Overbevisning efter en samvittighedsfuld Overveielse. Hans Anskuelser ere saa liberale, som nogen skikkelig Mands kan være. I hans Beskedenhed og langt fra ikke i nogen Mangel paa Dygtighed maa man søge Aarsagen til, at han ikke fremtraadte som Taler paa Tinget, maaske mente han ogsaa, at der var Talere nok alligevel. Naar han, hvilket vi ikke kunde betvivle, indtager Sæde paa næste Storting, vil kunde optræde ved Siden af de dygtigste Repræsentanter. Han er i saa lykkelig Stilling og i saa ung Alder, at han kan ud-danne sig meget for sit vanskelige Kald til

næste Storting. Det er ogsaa en almindelig Mening i Buskerud Amt, at der ikke gives nogen Mand af Bondestand, der kan sættes over Gulbrand Kjekstad.»

Noe bilde av Truls Hønen har det ikke vært mulig å oppdrive. Det var ikke noen fotograf-ering i hans tid. Men folk tegnet, og det er sikkert at noen av de mange fremskutte gjester som besøkte Hønen laget noen strek av Truls. Som alt nevnt står sønnen Gulbrands bilde i «Røyken-boka», og Gulbrands sønn, Bernhard Kjekstad, ble en landskjent mann på landbru-kets område.

J. G.

Utflyttere forteller gammelt fra Ringerike.

O. S. Johnsen forteller.

Blant sterke menn fra Ringerike fortelles det om Gudbrand Flaskerud som kjøpte gården Busterud og som håndhevdde sin egen lov, «Flaskerudloven» som folk kalte det. Og denne «loven» var nok ikke så ueffen i mange høve i den tida; om den ville høve så bra nå, er en annen sak.

Torkel Flaskerud kjøpte gården Green i Krøsherad, han var også en sterk kar. Men den mest kjente av dem var Ole Torkelsen Flaskerud som kjøpte gården Bjøre i Krødsherad og som siden gikk under navnet «gamle-Bjøren». Det ble sagt om ham at han var ikke så sterk som sjølve Vasendrudkjempa. Han kunne holde 3 hester i spenn, og la alle mann i bakken. En gang kjørte han gjennom isen på Krøderen med hest og doning og alt, men fikk dradd alt sammen opp på isen igjen alene.

*

Det fortelles om Johannes Mokastet da han som liten gutt gikk seg bort på Holleia, og ble liggende ute i 4 døgn istedenfor å gå til Slette-sæteren til mor sin. Heile bygda var på fote for å lete etter gutten, og kirkeklokka fra Sokna, gitt til kirken av selveste Tordenskjold, ble flyt-tet opp til sæteren, hvorfra den ringte over Holleia. Det var en alminnelig mening blant folk at gutten var tatt inn av de underjordiske og at det lite kunne nytte å lete lenger, men gutten ble da funnet i nokså forkommen til-stand på en tom seter.

Lars Guttormsen Modalen fra Bægnadalen ble født den 15. juni 1843 av foreldre Guttorm Han-sen og Kjersti Larsdatter Gravliassen. Hans far kjøpte gården Modalen omkr. 1836. Den var en del av nordre Strømmen i Begdalen. I 1861 solgte hans far gård og gods for 700 spesiedaler, og familien utvandret til Amerika.

Lars G. Modalens mors far, Lars Veggelsen Gravli, var av Lundeslekta men er visstnok ikke nemnt der. Han var født i 1778, og ble i 1807 gift med Beret Andersdatter Lysti. Det er for-talt at i 1716 ble noen av de svensker som hadde vært med i slaget ved Norderhov tatt til fange og innkvartert på forskjellige gårder over Ringe-rike. En av disse fanger kom til Somdalen i Ådal, der han ble forlovet med ei jente og giftet seg med henne. Han ryddet seg en plass og bygget seg hjem, og han døpte plassen Lysti (Lysty). De fikk en sønn som hette Anders og som ble skolemester i øvre Adalen, han ble alminnelig kalt Anders skolemester. Denne Anders Lysti drev også som lastehandler, og han giftet seg med en enke som eide gården Rustand. Rustand byttet han bort med en halvpart av Lunde, som han solgte etter at det var satt fram odelskrav og kjøpte Nesmoen. Der døde hans hustru, og han giftet seg igjen med sin husholderske og fikk 2 barn med henne. Beret og Joran. Ved prisfall i trelasten, kom han i gjeld, solgte Nes-moen og kjøpte igjen en del av Gravli som kal-tes Haugen, i alminnelighet Skolemesterhaugen. Hans datter Beret var Lars G. Modalens beste-mor.

Det fortelles om en Ole Bjørndalen i Mower County, at han fant opp en bra innretning så nybyggerne kunne få malt sitt korn. Det var en slags stor morter, laget i en stor stubbe ca. 2 fot i tverrmål. Kornet ble tømt opp i morteren og knust med en stor stamp som sto i forbindelse med en vektstang. Etterpå ble kornet kokt i lut for å få bort skallet. Det reiv nok litt i halsen, fortelles det, men ellers var denne stampemølla meget grei. En ny tid var opprunnen for nybyggerne i Mower County.

*

Om den kjente «Kjersti-Guldbrand» skriver Welhaven i 1851: Han spiser for tre, men er likevel god å sette på da han arbeider for seks. Om sommeren er han fergemann på Adalselva, og om vinteren går han rundt på gårdene og skjærer hakkels med slikt utfall at alle maskiner til den bedrift er overfløydige. Den øvrige del av året suger han på labben og blir tykk og fet. Han er også den som har gått opp skaret i Bergsundkollen og har fått et glimt av huldra som bor der i gullglinsende haller.

Welhavens reise gjennom Ådalen foregikk jo i 1849, og befordringen av både gods og passasjerer gjennom Ådalen foregikk i sommertiden med båt. Det var mange spreke karer blant dem som rodde føringsbåter. Welhaven forteller om Harald Strømmen som kunne drive det til å gjøre 3 turer i uken fra Stavlundstøa til Sørum i Valdres, og om Guldbrand Hagltjærnbråten som rodde Welhaven med følge, og om Rasmus Bergsund som på den tid var Ådalens beste fluefisker. Kongstrømmen, eller Gjermondstryken som den ble kalt i gamle dager, fikk sitt navn fordi en av kongens fogder satte livet til der. Han gikk til bunns med hele sølvskatten som han hadde krevd inn over bygdene. Det var den gang øllet i Ådalen var sterkere enn nå. Senere ble det tatt stor fisk som hadde myntet sølv i seg, Rasmus Bergsund prøver å få opp flere av dem, men det går litt langsomt å få inn skatten på det viset, sa beretteren.

Welhaven med følge overnattet på Bergsund, og fikk høre beretningen om hullet som går tvers gjennom Bergsundkollen, og som skal være sætervei for buskap som «bjørn ei tør bite og fæhund ei følge.» Også Kjersti-Gulbrand var enig i at det var hulder i Bergsundkollen, han hadde sjøl sett henne, men han trudde ikke at det fantes nøkk i Adalselva. Det heter om Gul-

brand at han i sine siste år var så plaget av gikt at han var nesten krøpling. Han skulle da ha sakt: «Kjerstigutten har hatt ord for å ha en stiv rygg, men aldri så stiv som nå.»

Videre forteller Welhaven om jutullen i Elsrudkollen som fridde til gygra i Grøterudfjellet, men som var våt på beina etter å ha vasset over Sperillen og derfor satte sølelabber på gulvet hos kjæresten. «Jeg vil ikke ha en frier som farer fram slik», sa gygra. Og jutullen slaska hemat til kollen sin og furtet i 100 år. Så fant han på å bygge bru, men Sperillen er dyp og bred og han blir ikke ferdig med arbeidet før sola renner, og han blir til stein. Han ramler over ende utover den halvferdige brua si, og steinryggen kan sees ute i vannet den dag idag. Elsrudkoll jutulbu — der ble vellet stein til bru. Elsrudbru gjort ved natt — jutulgrav da sola spratt.

*

Lars G. Modalen har fortalt at det i 1812 ble bygd et glassverk på Nes i Ådalen. Hvem som egentlig bygde og skulle drive verket visste han ikke, men det kom en bestyrer ved Hadelands Glassverk som hette Erik, og han skulle forestå oppføringen av verket. Det ble bygd ved Urula i nærheten av vestre Holte, men det ble lagt ned før det var laget noe glass der.

*

Om sølvskatten i Vidalen berettes at kirken sto på den såkalte Kirkehaugen ved Bakkesæteren. Der sier sagnet at der er gravd ned 7 hestekløv med sølvpenge. Ole Ringerud i Ådalen har fortalt at han og en husmann samt hans farbror Fredrik Grythe en gang dro til Vidalen for å grave etter skatten. Fredrik Grythe skulle stå med bibelen og verge mot de onde ånder, og graverne skulle ha med seg 3 briskekorn under arbeidet. Med bibelen skulle det risses en ring, og innafor denne ringen skulle karene grave. Der var det trygt. Men, sa Ole Ringerud: Da vi kom fram, ble Fredrik redd. Han sa at det ikke fantes penger i Vidalen, og at det var best vi ruslet hjem igjen. Han følte seg kanskje ikke sterk nok til å binne ann med åndene som vokter skatten.

*

En må anta at det en gang i tiden er tilvirket en god del jernmalm i Vidalen. Det er et lite

vand der som kaldes Gravvatnet der det er tatt myrjord. Det er ikke dypere enn at det kan vasses over det alle steder, og det ligger slagghauger der etter brenningen.

*

Til Polk country kom det i 1871 to nordmenn, nemlig Lars Hagen og Johannes Wee. Denne Johannes Wee var noe av en oppfinner, men han var for fattig til å få sin egen fabrikk og andre dro derfor avsted med utbyttet av hans arbeid. Han var streng avholdsmann, sies det, og skrev i avisene mot drikken: «Min far gikk på drankervei, tilslutt drakk han seg fra gården Wee på Ringerike».

*

Ole Ellingsen Strand, bosatt i Faribault, Minnesota, har laget et dikt om forholdene i Soknedalen omkring 1850. Det er slik:

I Soknedalen, ja tett ved Snyta,
je der som smågutt ha skrapa gryta,
nå ho mor te dugurs ha koka graut,
je åt den å mysu so svetten taut.

Je vart da liten og duger lite,
untagen at je æ go te skrite,
men Soknedalen va lite å skrite tå,
å deffør krafsa mange seg derifrå.

Je va liten da vi seila heiste,
og over til Amerika vi da reiste.
Det æ nå svært så fort tia går,
for nå er det no over seksti år.

Å denti va dæ, je hugser godt
at i Soknedalen var dæ ganske smått.
Sild og villing dom levde på,
for dæ va alt som dom årka få.

Men endda va der kjempekarer
som ikke kraup som redde harer.
Dom fridde rommet sitt nokså godt,
trass det i kosten va ganske smått.

Å karer va dæ når dom kom te skaugen
å begynte å rive i tømmerhaugen,
ja dæ va gutter som ei satt fast,
for venna slo dom før i ein hast.

I godt føre og være milt,
så hadde dom hester som dro ei tilt
på veien lang over år og myr,
å kom på velta før dagen gryr.

Sild og potet da smaka godt
mæ hesten åt ein liten dått.
Ja stakkars hesten, han måtte dra
den heile vinter så lang han va.

Men det va itte alle som kjørte bjelker,
somme dro lass på lange kjelker.
Lauv og måså dom skarra fram
ne bratte åser på veien trang.

Noen fødde seg mæ sag og hammer,
andre mina og bygde dammer,
en del brente kjiru og kokte bek,
og somme med påsan i bygda gjekk.

Han Narve Hallom skomaker va'
te å sy å pinne va han rektig bra,
han pussa skoa så dom rektig skjein
og spelte fela så ho rektig kvein.

Å ein te var dæ som på lesten bar,
ja somme sa han den beste var
te å spille å gjøra sko,
men dom va da goe nok begge to.

Å der var Tuftin å han Halling-Lars,
ja dæ va gutter som gjorde stas.
Dom brukte nåla så den blei heit,
å va beste skredran som je veit.

Beste kjøreran va i Røsby-grenna,
for alle sa dom kjørte lengste venna,
å sinte bron satt aldri fast,
han rugga mæ tilta ned te Geitekast.

Å nå'n John Veltikøll sku te Drammen,
da kom husmenner all sammen
mæ bons-anvisning som for liten va
i forhold til dæ dom skulle ha.

Ei tynne grøn å et kvartil sild,
ein bunt med gân å litt farje til,
litt kaffe, sokker, å ei skjeppe salt,
å mestedelen litt julemalt.

*

Det var mye folk i gamle dager måtte passe
på for å verge seg for de underjordiske. Det

var jo signekjerringer og kaller som gjorde åt for både det ene og det andre, men det var likevel best med visse forhåndsåtgerder. Det ble sakt at julemalt og påskesalt var godt for alt, og ved å skrape kirkeklokkene en torsdagskveld fikk man et pulver bra for all slags sjukdommer. Men ellers fulgte man forskjellige regler for å unngå dem.

Det var farlig å slå ut vaskevann eller skyllevann, især varmt etter at det var blitt mørkt. Det kunne råke «noen» og få slemme følger. Litt mjøl i varmen på peisen om kvelden var bra, for da kom ikke varmen til å gjøre noen skade. Somme steder var det «kveldvart», og der måtte det ikke holdes noe leven om kvelden, for da kunne de underjordiske bli fornærmet og kaste sjukdom på folka.

En svanger kone måtte være meget forsiktig. Når hun sto opp om morgenen måtte hun passe på å sette høyre ben først ut av senga, skoene måtte om kvelden settes med tåpissene ut, ellers fikk «murua» vei til senga. Hun måtte bytte om skoene på høyre og venstre fot hver annen dag for at barnet skulle få et muntert og bevegelig sinn, og hun måtte ikke ta noe som tilhørte andre, for da ble barnet tyvaktig. Hun måtte ikke se på illebrann eller slakting, ikke sette seg på en ulåst kiste, ikke stå foran

brødsdiven og spise, ikke gå over eller under en utspent snor eller over en dørstokk der det var hugget ved. Så hun en hare ble barnet haremynt, så hun en rev ble det rødhåret, så hun en orm ble det ormøgd eller fikk en ring rundt halsen o.s.v.

Når barnet kom skulle det straks bades til det ble rødt og siden gnies med fint salt og så med olje. Det skulle være glatt, om djevelen kom og ville ta livtak med det. Somme steder la de barnet i vedroa for at det skulle få lykke i kjærlighet, og på sopelimen for at det skulle bli lydig og snilt. Badevannet skulle slås ut i kjelleren under huset, og den som bar vannet måtte slå det mot seg for at barnet skulle bli sparsommelig. Vuggen måtte vigsles på forskjellig måte, og i den ene ende av reivlisten ble det sydd inn en sølvskilling. Deretter ble en brennende trestikke med ny varme slått med fyrstål svinget rundt barnet i vuggen. Da var barnet beskyttet mot de underjordiske som gjerne vill få byttet til seg de vakre menneskebarn og legge ett av sine egne i stedet. Men disse barn ble aldri som folk, de var stygge og domme og kaltes etter sin herkomst byttinger. Etter nedkomsten skulle konen først ha en durable dram. Ellers var barselkosten rømmegraut, og det skulle 1/3 skjepe graut til å fylle rommet etter barnet.

Presterud på Holleia.

I austkanten av Holleia i vest for stasjonen Nakkerud, ligg 5 små gardar (g.nr. 108, brnr. 11—15) som har namnet Presterud.

I O. Rygh: Norske gårdsnavne, står denne merknaden: «Hyppigt navn på gårde der har været beboet av en prest eller hørt til en præstegård. Bruget har vel hørt til præstegården.»

Det siste er vel knapt rett, men gamle segner veit å fortelja at det var ein prest som rudd seg gard der og sette upp den fyrste stugua der. Og det rare er at stugua har stått i Presterud til ho vart rivi eit av dei sista åra og iår er kjøpt av Modum kommune som fyrste hus i eit kommande museum for bygda.

Soga seier at stugua er bygd av ein fredlaus prest som budde på garden Flattum. Presten heitte Lars og åtte heile Flattum som då var i eit.

Den tida brendte dei rugbråtar på Holleia, men da dei skulle høste rugen i Styggdalsbråtan, vart karane uvenner om detta, og Lars slo kameraten sin ihel. For detta drapet måtte han gå frå garden sin og vart lyst fredlaus, so kven som ville kunne slå'n ihel, men han skulle få liva dersom han rydda seg gard so langt til skogs at dei ikkje kunne høyre øksehogg eller hanegal derifrå heime i bygda. Og so vart Presterud bygd.

Bygdefolk meiner husa der er 4—500 år gamle, men arkitekt Halvor Vreim vil ikkje innestå for at dei er mer enn 250. Stugua er 9 m. lang og 6.1/4 m. brei og var frå fyrsten berre eit rom med åre midt på golvet. Då ho fyrst vart uppsett vart det ikkje nytta annan reidskap enn øks. Seinare vart ho delt i to rom med ein tverrvegg, og i nyare tid delt i fire med ein lang-

vegg. Foruten denna stugua og uthusa i søndre og vestre Presterud, meiner dei at presten og har sett upp staburet som no står i Nordre Presterud.

Då detta vonleg er den einaste årestuga som enno fins herover, er det gjevt at ho no vert teke vare på.

Jakob Andr. Samuelson.

Uppjaga folk.

Det er ikkje sjeldan å høyre folk snakke om vår oppjaga og nervøse tidsalder, og som ei lita trøst kan det være vel å sjå litt attende på dei framfarne tidene. Det råkete dei var ikkje so rolige alle den tida heller.

Diktarpresten Jonas Ramus skriv ikring 1680 millom anna:

«Rett saasom i et Seyer-Verk (klokke)
Uroen altid pikker,
Og Hjulene omdrives stærk
Ved tunge Lod og Strikker.
Saa Tiden om (ja rundenom)
Mit Sind og Tanker driver,

Hvert Øyeblik, Minut og Prik
Et Sting i Hjertet giver. —

At Klokken skal des snarer slaa
Naar Tiden varer lenge,
Guld-Lod og Vægt tit hænges paa
Til Timen at fremtrænge.
Men naar Gud vil, og siger til,
Han skal vel Timen ramme,
Thi haab og liid og slid din Tid,
Du bliver ey til skamme. —

Meir stundeslause folk er det knapt dei har på Ringerike idag heller. —

Jakob Andr. Samuelson.

Den gamle almanakk forteller.

Ved E. S

Jeg sitter å blar i en almanakk fra 1883 som jeg har fått låne av Lars Lukkassen på Rabba.

Denne almanakken ble funnet på fjøstrevet på en gård i Sandsvær, og eieren var landhandler. På de blanke bladene i boka er skrevet mangt og mye, regnskaper og annet. Den 14/5-1883 er notert: Jacobine Johansen er idag sted som pige fra 14. oktober 1883, med løn: 24 kr. i penge, 1 bomuldsverkens kjole, 1 uldverkens do., 2 par snørestøvler, fri lapping, 15 alen lærred. Stedpenger (festepenger) kr. 1,20.

Den 14/8-83 har han kjøpt 1 td. havre til grisen. Den kostet kr. 8,00. Slåttonna begynte den 10. juli og var ferdig den 3. august. Han hadde noe leiehjelp da. Sofie og Petra hadde 60 øre dagen, og Nils og Anders hadde kr. 1,20. Det ble 50 lass høy.

Han kjøpte «Guldhorn» som skulle kalve 4. kalv 14 dager etter kyndelsmesse for kr. 126,— og en kvie som skulle kalve 5 uker før jul, betalte han med kr. 60,—. Dessuten solgte Nils ham en sau for kr. 10,—. Den 30. oktober kjøpte han «Skjønnekoll» for kr. 106,—. Kua skulle kalve 2. kalv 14 dager etter kyndelsmess.

Det ser ut til at han ville arbeide opp eiendommen sin, for han har bl. a. kjøpt nokså mye dreinsrør, således den 10/9 950 stk. 1.1/2 t. som kostet kr. 22,80. Smør kjøpte han av bøndene for 43 øre marka. Han brukte ca. 4 pund grasfrø på målet, satte 2.1/4 td. poteter og fikk 26 td. igjen om høsten, og hadde 173 staur havre og 75 staur med bygg.

I 1884 brukte han ytterligere 860 dreinsrør, bl. a. gravde Adolf 340 favner grøft.

I 1885 sådde han ut 2 td. havre, 3/4 td. bygg, og satte 2 td. poteter. Avlingen ble: 16.1/2 td. havre, 7.1/2 td. bygg og 19 td. poteter. Høstværet var meget ustadig, med regn og tildels snø. Det siste av havren ble berget 21. oktober i snøvær. Det ble mye høy det året.

*

Om de gamle merkedager står det bl. a.:
6. januar: trettendagen.

7. Januar kaldtes i eldre tider Eldbjørgsdagen, fordi man da slukket eller bjergede ilden etter julegildet, og gjestene dro hjem igjen.

12. januar: Midtvinterdag eller Høgenatt. Da ruller vinteren over rygg, og bjørnen vender seg på den andre siden. I hedendommen begynte Thorre-måned denne dag. Da holdtes jule- eller midtvinterblot, inntil kong Håkon den gode forordnede at også hedningene skulle holde jul den 25. desember.

13. januar: Tyvendedag jul.

20. januar: Brødremesse, uaktet pave Fabian og martyren Sebastian ikke var brødre. Betegnes på primstaven med en øks, da man den dag skulle hogge emningstre.

25. januar: Pålsmesse. Pauli omvendelse.

2. februar: Kyndelsmesse, jfr. Marias renselse. Det første navn kommer av at man da innviede de hellige kirkelys (candelæ). Ved den tid måtte halvdel av korn og for være i behold.

3. februar: Blasius, armensk biskop og martyr under Diocletian. Dagens navn ble til Blåmesse, og blåste det mye den dag, mente man at hele året skulle bli vindfullt.

4. februar: Fastelavn. Veronica avtørrede Kristi sved på veien til Golgatha.

5. februar: Agathe var en kydsk jomfru som under mange pinsler led martyrdøden under keiser Decius i 250. Hos oss gikk det sagn at hun ble børstet til døde, og pigerne turde ikke børste sitt hår den dagen. (Ågotsdagen).

22. februar: Peters stol. Dagen kaltes Per Varmestein, fordi da, het det, kastet St. Peder varme steiner i vannet, så isen løsner.

24. februar: Mathias. St. Mathei dag kaldtes også Laupårsmesse, fordi skuddagen skytes inn foran St. Mathias som derfor i skuddår regnes dobbelt. Om den dag heter det: Mathis bryter is, er der ingen is, gjør han is.

12. mars: Gregormesse. Betegnes på primstaven ved ei kråke, som man ventet ved den tida. Det heter i verset: Gregormesse må du vente meg. Marimesse kommer jeg visst. «Kommer jeg ikke før sommerdag, skal jeg komme om det er stav.» Klart og mildt vær den dag varslede et godt år.

17. mars: Gjertrud. St. Gjertrudsdagen betegnes på primstaven med en piggstav, for da gikk St. Peder omkring og prøvde med staven sin om isen var sterk.

25. mars: Mariæ bebudelse. Marimesse om våren, Vår Frue Dag i fasten. Det hette om denne dagen: «Sålenge bekkene løper før Marimesse (formedelst tøvær), sålenge vil de siden stå stille (for frost).

14. april: Sommerdag, er en levning fra den hedenske tidsregning som lot sommerhalvåret begynne med denne dag. Den som eiede eller skulle gjete fé, skulle ikke smake kjøttmat den dag, «forat ikke ulv og bjørn skulle få makt over det om sommeren». Fikk man snø eller sludd den dag, skulle det komme enda 9 ganger snø om våren.

25. april: Store Gangdag, da prestene gikk i prosesjon rundt på markene for «at nedbede vel-signelse over grøden.»

1. mai: Var tidligere en alminnelig regnskapstermin. Kaltes også Gaukmesse, for da ventedes gjøken. Fra den kant hvorfra man først hørte gjøken tok man varsel for hele året etter verset: nord någaur, syd sågaur, vest viljagaur, aust giljagaur.

3. mai: Korsmesse om våren, da Kristi kors var funnet i 326. Da skulle alle grunder og gjerder være ferdige.

15. mai: St. Halvard var det søndenfjeldske Norges hovedhelgen, og til ham var Oslo Domkirke innviet. Ved hans messetid skulle man så, ellers måtte man belage seg på at året ikke strakk til og kornet ikke ble modent. Før den tid måtte ikke høyet i laden slippe opp.

21. mai: I Norge kaldtes dagen Bjørnevåk, da gikk bjørnen av hiet.

15. juni: Vitus helbredede keiser Diocletians sønn som var besatt av en ond ånd. Derav St. Vitus eller St. veitsdans.

17. juni: Botsok eller Botolfsmesse. Det holdtes lagting den dagen.

24. juni: Jonsok, til minne om Johannes den døpers fødsel. Regnet det den dagen, ventet man en våt høst. Den dagen skulle den tjære brennes som ble brukt til å vigsle creaturene med mot udyr og bergfolk.

29. juni: Petersmesse eller Petersok, betegnes på primstaven med en nøkkel, kaldtes derfor Peter med guldnøklen, som Vårherre den dag ga ham for å lukke opp Himmerike med.

2. juli: Mariæ Besørgelsesdag (hos Elisabeth). Også helliget St. Svithun, en engelsk helgen som ble meget dyrket hos oss. Dagens navn ble fordreiet til Syftesok, Sigtursok. Dette navn satte i forbindelse med ordet syfte, sikte (rense). Tegnet på primstaven minner om at man da satte en briskekvist og en orekvist korsvis i åkeren. «Nå vil jeg syfte sorken (utøyet) av åkeren, at den kan vokse seg både stor og frisk.»

10. juli: Knut konge. Kaltes i noen del av

landet Kjel Fut etter en irsk helgen, biskop Kilian. Tegnet på primstaven, en ljà og rimet, «Kjel Fut og kong Knut vil drive bonden med ljàen ut,» minner om at slåttonna nå skulle begynne.

20. juli: Margareta. Marit Vassause.

25. juli: Jakobsok. Jakob Våthatt.

29. juli: Olsok. Norges landshelgen og Nordens hovedhelgen falt den dag i 1030 på Stiklestad.

1. august: Peders lenker, fordreiet til «Pæ-vinkel» eller enda værre Peders Vindfælds dag.

3. august: Vesle Olsok. St. Olafs lik ble den dag gravd opp av sannmælen og ført til Trondhjem. Da spiste man olsgrøten på sætrene.

10. august: Laurentius. Hos oss Larsøk, Larsmesse. Ved den tid ser en i klare netter ofte mange stjerneskudd, og gamle folk kalte dem for den hellige Laurentius's tårer.

15. august: Maria Himmelfart. Vår frue dag dyre. Da ventes de første frostnetter, jernnettene.

24. august: Bartholomeus. I Norge Barsok eller Bardon d. e. bukkekniv. Da skulle man slakte bukker.

29. august: Johannes Halshugg, eller Verjemesse.

1. september: Ægidius. Kaltet også kvernknarren. Var den dagen tørr, ville det hele høsten bli lite vann til kvernen. Været den dagen ville vare ved i 3 uker.

8. september: Mariemesse. Jomfru Marias fødselsdag. På den dag skulle sauene klippes.

14. september: Korsmesse om høsten. Da skulle avlingen være høstet inn, og gjerder og grinder kunne tas ned. Den gamle høstmåned begynte den dagen.

21. september: Matheusmesse. Da skulle man begynne å samle løv til vinteren.

29. september: Erkeengelen Mikael, menighetens skytsengel og anfører for de himmelske hærskarer. Mikkelsmesse.

7. oktober: Birgitta, Nordens merkeligste helgen nest etter St. Olaf. På hennes dag, sa man, begynte bamsen å lage hi for vinteren.

14. oktober: St. Calixti dag. Da begynner vinterhalvåret. Vinternatt eller Vetnæt.

28. oktober: Simonmesse, også kallet fyribod

(førebud om slædeføre). «Vetnæt må meg, fyribod kommer jeg visst. Kor ikke før Helgemess, da bøier jeg bar c

1. november: Helgemesse (Hellemeden tid opphører all seilas, om man alminnelig meget regn og flom, Hellenmen.

2. november: Alle sjeles dag. Da les messe for alle dem som pintes i skjær

23. november: Clemens kaltes av almet kirkebygger eller saueskjærer. NBarna settes på smalere kost for d paskjønne julekosten.

25. november: Catharina. (Karen). Vmesse skulle det spinnes lyseveker ti

30. november: Apostelen Andrea fisker. Da skulle det fiskes til jul.

8. desember: Marias unnfangelse. juleøllet brygges.

13. desember: Lucia. Lucianatten den lengste i året. Da beit kua 3 garnet og sukket: «Luci nåtti lange», svarte: «Hun er som to».

21. desember: Apostelen Thomas. ble juleøllet fylt på tønner. I de det gjerne mildvær, lefsetøen (kake

*

De fleste av disse gamle merkeda sin tid betydde så mye, holder nå glemmeboka. Jeg tror det kan h interesse å få frisket dem opp igjen dem lever jo på folkemunne enda svinne etter som de gamle faller

I den gamle almanakks siste del, Chr. Asbjørnsen «Lidt om Madstel». for øvrig til sin bok «Fornuftigt M arbeidet etter Clemens Bonifacius og hos Stensballe i Christiania 1864.

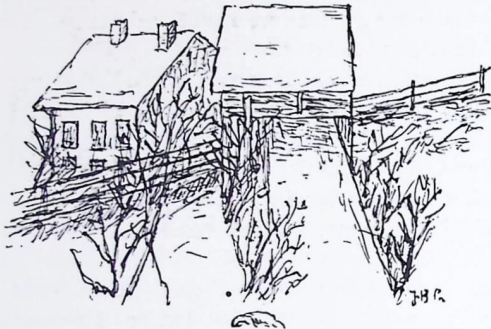
Korpslæge Aug. Koren skriver om «D lige Hviledags Betydning for Sundhe ligholdelse», ut fra hviledagsbudet: «S skal du arbeide, den syvende skal du all din gjerning». — Akk ja. — — —

BRÅGSMØLLA

Et barndomsminne.

Ved J. B. Grønlie.

Denne gamle mølla sto i Veslefossen eller ved vestre løp på sydsiden i Hønefoss. Den lå nederst i den nåværende Fossveien som fører til brannstasjonen. Den var en tømmerbygning i 2 etasjer.

Vannet til mølla kom fra bruksdammen eller farveridammen. En del av vannet gikk først på en liten vadmelsstampe som tilhørte Hønefoss bruks farveri og stampe. Farveribygningen skal tidligere ha vært en sag — Thuesagen? — men da Kulbechs farveri nederst på øya brant ned, så fikk han av Chr. Anker overlatt hele mølletomta, som dengangen omfattet det nåværende Fossveien no. 1; Thistedes mølle og kjøpmann Engelstads gård til Stabels gate.

Kulbeck begynte siden som handelsmann, og min far farver M. Olsen, overtok leien av Hønefoss bruks farveri og stampe, og Brågsmølla ble omgjort til barkemølle.

I denne mølla har jeg som 3-års gammel gutt

en uhyggelig opplevelse som satte både mitt hjem og en stor del av byens befolkning i den største uro og bekymring.

Sammen med en del større barn lekte jeg gjemsel, og under leiken var jeg på en eller annen måte kommet inn i mølla og opp i annen etasje der jeg gjømte meg bak barkemaskinen. Det eneste jeg kan minnes av det hele er at jeg stod og fingret på et hjul. Leikekameratene fortsatte leiken, og da det lakket mot kvelden, og det ble spørsmål etter vesle Jørgen, var det ingen som visste noe om ham.

Far og alle hjemme lette etter meg alle steder, de ropte og hojet, men vesle Jørgen var og ble borte. Han må være gått i elva, var tilslutt alles mening, og mange folk kom til for å hjelpe til med sokningen. Helt til mørket fallt på ved 10-tiden om kvelden. Men i elva var jeg ikke å finne. Da var det en av arbeiderne til far syntes han hørte barnegråt inne fra mølla. Far sprang øyeblikkelig derinn, og da han kom opp i trappa og med gråtkvalt stemme ropte: Er du der Jørgen? fikk han til svar: Jeg sitter fast jeg, pappa! Jeg satt fast med begge tommelfingrene mellom reima og reimskiva. Far skar tvers av reima, bar meg hjem og fikk hentet distriktslege Thommesen, for fingrene mine så håpløse ut, svarte og flate som bordkniver. Gamle Thommesen må ha vært noe av en optimist. Han la omslag på fingrene for natten, og da han kom igjen neste morgen var det tegn til liv i de små tommeltottene.

GUTTEN OG ELVA

Ved Elling M. Solheim.

Han bråvaknet og var ute på golvet i et hopp. Nå hadde han visst forsovet seg bra lenge. Vinduets sto åpent og sommerdagens lys og duft fylte det vesle kammeret. En veps som hadde forvillet seg inn, balte med å komme løs av gardinet. Det var vel den som hadde vekket ham. Han

hjalp den forsiktig fri av maskene og slapp den ut i sollyset der den ble borte med en svingende tone.

Det var helt stille i huset. Veslesøster sov enda. Hun hadde sparket det meste av klærne av seg og lå lykkelig befriet for alle hemninger.

Mor var i sommerfjøset, det skjønte han, så klokka kunne vel ikke være stort over otte enda. I en fart fikk han den knekorte buksen på og sprang ut.

Så underlig stille det var. Ikke et vindpust rørte seg — nesten ikke en lyd. Bare de store blå tårnsvalene for avsted med iltre hvin. Elva lå blikkstilte uten en eneste krusning og himmelen over det hele var blå — bare blå. Det var juli og slåtten var igang. På gårdene omkring drev folk med høyet og den tørre, varme lufta luktet kløver. Det ble nok en fin dag.

Men nå ville han ned til elva og vente på mor. Tømmerflåten hun brukte lå ved den andre bredden så det kunne ikke være lenge før hun kom tilbake. Han sprang forbi den gamle syrinbusken og nedover bakken. Solbærkjærrerne sto med stor kart som snart var modne. Han raspet noen til seg i farten, men de var så sure at han spyttet dem ut igjen. Under bjørka slynget gresskarplantene sine store, saftige blad. På bunnen av de appelsingule blomsterbegrene boltret humlen seg. Det var sikkert mye honning å finne der. Storveien lå opphetet av solsteiken og han grov føttene ned i det gråhvite støvet som fylte hjulsporene. Det var fint og bløtt som fløiel. Så sprang han gjennom gardsleet og satte seg under den store bjørka ved elvekanten.

Mor lot vente på seg, så det ut til. Han kunne kanskje vabbe uti og fiske opp noen av de fine gule vannliljene som fløt på vannet. Det var eventyrblomster, det. Bladene lå som grønne hjerter utover vannflaten og hadde et fint overtrekk av voks så de aldri ble våte. Merkelige ting. Nei — blomstene kunne få stå til de satte frø. Da lignet de små grønne flasker som det var fint å leike butikk med. Men vabbe litt kunne han for vannet var sikkert godt. Han stakk føttene forsiktig nedi. Å — det var helt lunkent. Idag måtte han bade bare Arne ville være med. I sommer skulle han lære å svømme, hadde han tenkt. Forsiktig vasset han utover til vannet sto ham oppover knærne. Da skrånet elvebunnen bratt og farlig mot dypet. Brun møre boblet opp mellom tærne og en flokk kimer svinset omkring leggene hans. De stanget de små snutene sine mot huden så det kriblet i ham. Flere kom til og tilslutt var det en hel sverm av gråbrune rygger og blanke buker som myldret der nede. Det bløte trykket av snutene deres kilte så han hikstet. Et lite rykk i foten og vips var alle de små fiskene vekk. Men i neste øyeblikk var de

der igjen og kriblet like besatt som før. Så med ett var det ikke en kime å se. Han hadde ikke rørt seg det minste så dette var merkelig. Da fikk han se etpar ubevegelige øyne som stirret på ham nede fra dypet. Ikke den minste bevegelse var å merke. Et dødt blikk som holdt ham

fast og jaget frostilinger nedover ryggen. Nå så han kroppen til en stor fisk som en grågrønn skygge i det dunkle halvlyset. Finnene beveget seg litt, og munnen og gjellene åpnet seg i takt. Den sto der nede på grensen til det ukjente og likesom geipet til ham. En bølge av angst for gjennom ham så han krympet seg. Det var en fisk som sto der, det så han, men det var også noe mer. Et sendebud fra en hemmelig verden. Med skrekken gripende etter seg som våte, kalde hender, sprang han for livet opp til bjørka og satte seg.

Nå var ikke elva som før, syntes han. Den buktet seg nok blank og stille langs grønne strender og vugget hele dalen i sin favn, men den hadde også noe mer. Et skjult mystisk liv som stirret mot en med døde øyne og forsvant. Den fredelige overflaten var altså bare en maske den hadde på. Den hadde tatt liv, hadde far fortalt. En ung gutt var druknet oppe ved Joneberget for mange år siden. Det var likesom noe som trakk ham til seg. I Kværnvoldfossen hadde en tømmerfløter druknet en vår tømmeret hadde satt seg der. Hans Plassen het han visst. Mor hadde stått på brua og sett ham bli borte i skumvirvlene. Og ute ved Heggen hadde mann og kone som kom kjørende fra Hønefoss en svart høstnatt blitt borte i strykene der. Jo, elva hadde krevd sine offer, og enda var dette bare en liten stump av hele løpet. Den kom jo fra Sognevannet i Strømsoddsbygda og fikk først fred i Tyrifjorden ved Ask. Det hadde nok hendt mange

ting på den veien gjennom årene. Men her mellom Skotlandstryken og Joneberget, var den et eneste skinnende smil. Slik så det ihvertfall ut.

Men nå kom mor nedover bakkene fra sommerfjøsset med melkespannet i hånden. Hun gikk lett og fort som hennes skikk var og sprang fot-sikker ut på tømmerflåten og støtte fra land. Så sto hun der og rodde seg fram mellom to himler og var ikke bekymret over at elva gikk mørk og farlig under henne. Sollyset gnistret som ild i melkespannet og laget regnbueglans i bølgene rundt flåten. Halvveis over fikk hun øye på ham under bjørka. Da kyldret hun litt fordi han ikke var inne hos veslesøster. Men da flåten la mot land var hun bare smil igjen og hånd i hånd gikk de bakken oppover.

Det gikk år. Mange år.

Guten ble voksen mann og seint en novemberkveld gikk han veien fra Hønefoss oppover dalen. Det siste toget hadde gått fra ham og forresten likte han å gå slik alene langs øde veier. En rå kjølighet i lufta varslet at snøen var i anmarsj. Den ville komme i natt og imorgen ville alt være annerledes. Naturen ventet på den — ja sukket etter den i den stille natten. Sol og regn hadde gjort sin gjerning gjennom sommerens og høstens dager. Nå var alt ribbet og avkledt og lagt til jords. Alt var fullbragt. Men i knopper og frø lå en ny sommer forberedt, den skulle bare ha en lang søvn først. Og himmelen lovet at så skulle skje. Den var grå og tung med fullmånens lys som perlemor sivende gjennom skylaget.

Veien fulgte elva oppover langs dalsøkket, men elva var islagt nå. Hadde vært det i otte dager. Bare hist og her hvor det var sterk strømm blinket det i fritt levende vann. Det skvalet så lavmelt om islagte steiner og glittret i svarte hvirvler. Så lukket isen seg barmhjer-tig over det hele igjen.

Den unge mannen brettet frakkekraven bedre opp over ørene og skrittet på. Lys etter lys i gård og grend sluktes og bygda ble mørk og stille. Menneskene gikk også til ro. Bare han laget uro i den lydvarer natten med sine tunge skritt. Men alene var han ikke. Barndomsmin-ner trengte på. Han hadde et skinnende følge.

— Det var rart med elva, tenkte han. Den hadde fulgt ham som en trofast venn — aldri krevende, aldri nærgående. Den bare var der. Hadde vært der før ham og skulle være der etter ham. Glitrende i sol og blest, mektig svul-

mende i vårens drivende krefter, tungt susende i høstens regntunge netter. Og når vinteren kom gjemte den seg bort og var ikke med lenger. Jo — en venn hadde den vært og kanskje hadde den betydd mere for ham enn han visste.

Han snøftet inn den råkalde nattelufta. Hva var det den minnet ham om? Jo - der hadde han det: vasstrukket tømmer. Ja, slik hadde det vært. Slik hadde det luktet når elva gikk brøttingsdiger og kom bærende med tusenvis av tømmerstokker inne fra skogene. Det hadde vært et veldig eventyr for den vesle guttepjokken som plasket inne ved stranda. Da hadde han kjent den underlig sugende makten som naturen hadde over ham — det hemmelige forbundet mellom ham og elementene. Det likesom løftet og bar ham ut over virkelighetens snevre grenser. Enda sterkere kjente han det kanskje, når høsten kom, med regn, regn, regn. Da fikk elva en annen tone, et varsko at når var det best å passe seg. Den steg jevnt og sikkert natt og dag og flommet inn over jorder og tanger. Nei — den skulle ikke ødelegge, det var ikke hensikten, men akkurat nå trengte den litt større plass. Den fylte dalen med sin mørke tone og var ikke til å overdøve. Men så gav regnet seg og den sank ned i sitt gamle leie og var ikke det spor farlig. Den glitret uskyldsblått i solgangsbrisen og tok hele stjernehimlen til seg i klare netter.

Så en frostklar høstmorgen lå den der og hadde fått et nytt ansikt. Et isdekke så tynt og skjørt som vindusglass. Elva hadde «lagt» seg. Nå ville den ha fred så lenge. Vi smågutter fant skøyte fram, slipte dem og ordnet med bindingene. Om få dager kunne de prøves på isen. Og så en månelys kveld sang skøytejern mot stålis og fartens glede bruste i blodet. Stjerner over og stjerner under — jo, det var en ferd. Men i Skotlandstryken gikk elva åpen og mumlet dystre ord vi helst ikke ville høre på.

Underlig at han husket alt dette nå i denne stille natten da sommer og vinter gav hverandre håndslag. Elva hadde kanskje betydd mer for ham enn han visste om. Den fulgte veien i store rolige svinger og tapte seg i halvlys og dimme. Barndommens elv og barndommens år gled sammen inn i det dunkle. Og nå falt de første snøfuggene. Til å begynne med noen hist og her, så flere og flere. Tilslutt et hvitt vrimmel mellom himmel og jord. Det raslet sprødt og spinkelt i tørt lau og gras — en ørfin musikk som fylte natten. Så ble alt dempet og stille.

Et tynt hvitt dekke bredte seg over de mørke marker. Vinteren var kommet.

Han stanset et lite øyeblikk og så seg tilbake. Svarte fotefar synte veien han hadde gått. Slik var det vel i hele livet hans — bare svarte fotefar.

Men elva hadde fått skinnende hvit alterduk på.

Han brettet frakkekraven bedre om seg og gikk videre.

KAREN

Ved Ellen Hals.

En dame av den gamle skolen, kan man vel trygt kalle Karen Olsen, som sitter trofast med sytøyet fra 7 morgenen til 9 kvellen — noe som ikke hender ofte i våre dager.

Hun er kjent over store deler av Ringerike, og først og fremst i Adal der hun har hjemmet sitt.

Trass i sine 79 år er Karen framleis så sprek som noen ungdom, og hun har en fabelaktig hukommelse. Hun forteller eventyr og skrøner og gamle viser mens nålen går hele tiden. Kanskje kan det gi noen hver litt å tenke på det hun forteller fra sin ungdom:

«For 70 år siden hadde vi ikke slike fordringer som nåtildags, sier hun. Dengang kom barna tidlig ut der økonomien ikke var så god. Det var ikke spørsmål om å være konfirmert, allerede i 9-årsalderen kom barna til fremmede, dels for å passe småbarn og dels for å gjete krøttera om sommeren. Den tida jeg budde i Heggelia, gikk jeg helt til Fonkalsrud på skole, og i den mørkeste tida brukte vi tyristikker til å lyse oss fram med, for veien var så lang at vi gikk heimefra i bekkende mørke, og mørkt ble det før vi kom heim igjen også. Læreren vår hette Nils Langbråten og var fra bygda, og Elise Hegggen var lærerinne bl. a. i håndarbeid. Heime hadde vi ikke komfyr, mor kokte i peisen. Litt lyste det fra peisen, men ellers hadde vi parafinlampe som vi ikke hadde råd til å bruke glass på andre dager enn julekvelden — ellers trakk den for mye parafin. Til fjøset lyste vi oss fram med stikker, ungene stod og holdt stikka mens mor melket. Siden fikk vi lykt. — Vi hadde sauer en tid, og mor spant, og jeg lærte også å spinne som småjente. Når hosene og islenderen var utbrukt, ble ullen plukket opp og karet på

nytt, og sammen med litt ny ull ble det vøft til verken. I den tida var vi kledd i livstakk og serk om sommeren, og jeg husker hvor glad jeg var da jeg fikk en ny bot på livstakken.

Den tida jeg gikk til konfirmasjon, leste jeg for presten Alsing i Hønefoss, og far hadde laget

sko til meg for anledningen og de skulle vare til konfirmasjonen. Derfor gikk vi barbeint fra Heggelia til undergangen ved Hønefoss, der ble skoene satt på — og tatt av igjen på heimveien. Det var ganske alminnelig dette i den tida.

Ferdigkjøpte leiker forekom aldri, men leike-

stua var full av potteskår og kongler, og der moret vi oss likeså godt som barn nå til dags. Om vinteren akte vi på kjelke, ski eide vi ikke, dessuten ble det ikke så stor tid til leik heller, for vi måtte gjøre noe arbeid støtt. Smågutta drev med veden og jentene med karing og sying av ryefiller. Vi ble ikke nervøse av dette livet, og ikke var vi så skrekkelig trøtte heller.

I 2½ år i ett sett var jeg hos morbror min i Vikar og passet en unge som var ½ år da jeg kom dit, sjøl var jeg 11 år. Samtidig karet jeg ulla og spolet for moster når hun vevde. Jeg synes jeg hadde det riktig godt der. Vi hadde skole på Skagnæs med Åberg som lærer.

Den sommeren jeg var på Heggen og gjette krøttera fikk jeg ull og lerret, for kontant lønn ga de ikke til barn.

Men første åra jeg tjente hadde jeg 6 daler året og dertil kjole, lerret til 3 serker og ull eller garn til 1 par hoser og atpåbindinger. Og mens jeg tjente der fikk jeg kjøpt meg sjal og langsjal og hatt, kåper var ikke alminnelige.»

22 år gammel begynte Karen på det arbeid som hun har holdt på med hele livet siden, og som er like nydelig utført idag da hun går i sitt 80. år. For sin dyktighet såvel som for sitt hyggelige vesen er Karen Olsen æret og aktet av alle som har hatt med henne å gjøre.

Huldrehistorier fra Krokskogen.

Ved Hans Johnsrud.

Maren Bjørnstad var seterbudeie på Hesselberg-Lauvli i flere år. Om sine opplevelser på setra fortalte hun meg følgende:

«I de seine høstkveldene kan jeg tydelig høre at tømmermenn holder på å bygge oppatt størrelset på Uttvedt-Lauvli. Døm banker og hamrer så det er et svare leven. Som dere nok hugser, brant størrelset på Uttvedt-Lauvli ner for noen år sia, og jeg trur nå det er underjordsfolket som vil ha det oppatt».

*

Anders Tangen som døde for noen år sea såg og hørte mye til underjordsfolket. Engang han lå ved en nying ved Migartjenn, kom ei vakker jente til ham. Hu stod framfor ham ei stund. Men så vart hu stokk stein borte.

*

Karl Ødegård låg en høst i 80-åra i Lomme-gardshytta. Han var aleine i hytta da det en kveld banket på døra. Klyv over! svarte Karl, og inn kom ei vakker jente.

*

På Gyrihaugsetra har det og hendt mye rart. Hans Jørgensen Hagaenga som døde omkring 1920, fortalte engang noe som hendte på denne setra da han var smågutt.

Hu mor var seterbudeie på Gyrihaugsetra, og je var med som gjetergutt. Det var enda første natta på setra. Dagen etter skulle Gunnar Vegstein og kjerringa komme etter med buskapen.

Vi tvelte for at det skulle bli bråk, for vi hadde hørt at underjordsfolket fløtter ut fra setra, når bygdefolket fløtter inn. Vi hadde itte før lagt oss, før det tok til å raute borti fjøset. Ja, vi syntes sjølsagt detta var rart, og a mor og je drog borti fjøset for å se. Men der var det itno håkke å se hell å høre. Men itte før hadde vi lagt oss, før levenet tok til att.

Fyste dagen gjette vi for at krøttera skulle ta rekser. Kvelden kom, og bølingen kom att frå skauen. A mor stod ute på setervøllen og lokka, og je var på fjøset og batt inn. Kuene gikk i rekke forbi a mor. Like utafor fjøset låg en stor stein, og i det samma ei høstbær kvie var beint for denne stein, vart a stoms borte. Vi lette over alt, men kvia var og vart borte. Han Gunnar sendte enda han Iver Ringer hem til Vegstein om natta for å høre etter om kvia var kømmi dit. Men nei. Og vi såg itno til kvia hele sommeren. Om høsten kom han Gunnar og kjerringa for å hente bølingen hematt. Jo, da. A mor stod ute og lokke, og je holdt på å sleppe ut. I det samma kuene gikk frammafor stein, spratt kvia opp av bakken og stod i flokken att som om våren. Og kvia vart med hem, og kalva da hu var daglaus om høsten. Våren etter kom kvia ilag med de andre til Gyrihaugen. Men da hu skulle framom den store stein, datt a overende. Hu var vørti lam. Og vi måtte slakte henne».

Ja, slik fortalte han Hans. Og ikke visste jeg

hva jeg skulle tru. Imidlertid hadde han nevnt at Iver Ringer var med. Jeg oppsøkte derfor ei datter av Iver, og hun kunne sanne at far hennes hadde fortalt denne historien ord til annet på samme måten som han Hans.

Men det er ikke bare på Krokskogen det har hendt overnaturlige ting. Også nede i bygda har folk både sett og hørt noe. Det kan være det vi kaller spøkeshistorier, døde folk som går att av en eller annen grunn. I slike tilfeller kan

somme ta det ille opp om en nevner navn på garder og familier der dette er hendt. Men også nede i bygda har vi historier om underjordsfolket.

På en gard i Haugsbygd var underjordsfolket i full sving med brygging og baking føre jul like etter århundreskiftet.

På en annen gard stelte underjordsfolket hesta.

Bygde-originaler.

Ved Hans Johnsrud.

Kristian Pedersen Bakken var født omkring 1830. Han var småbruker i Gunnerenga. Han var en sjelden kraftig kar som ikke sparte seg. Således gikk han i lenger tid bort og hem fra Gunnerenga til Langlia på Nordmarka og hogg en favn ved om dagen. Når han skulle på arbeid, gikk han ikke, men smådullet avsted med øksa i den ene handa, og grautspannet i den andre. Når han ikke fikk pipa til å ryke straks, så sputta han i pipa og la den i lomma igjen. Engang hogg han et stort skal i øksa si. Da så han på øksa og sa: «Gud nåde den kvisten som kommer i det skalet».

Han oppnådde den sjeldne begivenhet at det grodde svær skog over stuetomta der han var fødd. Her hogg han sjøl en tømmerstokk som var 14 halvmeter lang. I toppen målte den 9 tommer.

*

Jørgen Gunvaldrud døde i Haugsbygd omkring 1920. Han var en sliter av første rang. Som et døme på hvor seig han var kan nevnes at han engang var i Bærum for å skjære korn. Han skar på gamal vis med skyru. Han gikk landevegen fra Haugsbygd til Bærum mandag morgen og kom att lørdag kveld. På den tid hadde han skåret 18 kornmål (godt 16 dekar),

*

Skomakermester Jørgen Henriksen med tilnavnet *Gleden* var fra Hole. Gleden var stam og av og til hendte det han tok seg en tår over tørsten. Det går mange kostelige historier om han. For slagferdig var han også. Engang satt

han på Trygstadkastet, og var sån passe på'n. Så kom major W. forbi. Han ble oppmerksom på denne kroppen som satt der, og syntes han så noe artig ut. «Si meg, hvem er De?» spurte majoren. «Å, dan-dannede folk pleier å presangtere seg sjøl fyst», svarte Gleden.

Engang var han på Sætrang og sydde skor. Av en eller annen grunn likte han ikke Eskestrand på Sætrang, og ventelig for å gjøre denne et pek drog han i et fyllerus smalsleden til Eskestrand helt ned på Vesterntangen. For dette ble han meldt. I forhøret sa administrator: «Men hva skal vi nå kalle dette? Ikke er det tyveri, og ikke er det hververk». «Å, je tenker vi kallkaller det ar-arbeidsiver, jeg, herr sorenskriver», svarte Gleden.

Engang var det noen som gav ham ei flaske brennevin for å «sitte over» et lik ei natt, d.v.s. våke. Imidlertid var det en skøyer som agerte liket for å skremme Gleden. Utpå natta ble Gleden full og begynte å syng. Da reiste «liket» seg opp og sa: «Du skal ikke forstyrre de døde!» Da svarte Gleden: «Men er-er det så du er d-dau, så bør du ligg-ligge stil-stil du au».

Johannes Solberg på Stein var ikke Gleden særlig begeistret for. Derfor ville Gleden vise ham sin ringeakt ved å gå splitter naken opp til Stein og by Solberg en dram. Men på veggen opp til Stein kom han borti en svær rugåker og gikk seg reint bort. Da han ikke fant no veg ut av åkeren, ropte han høgt: «Himmelske fader, se i nå-nåde ned til skomakermester Jørgen Henriksen, som har g-gått seg vill i denne st-store skog!»

Klokker Syver Olsen, Tyristrand.

For godt og vel 100 år siden vokste det opp to evnerike gutter på plassen Haugen under garden Skinnes i Krødsherad.

Deres far Ole Syversen Haugen var fra Nes i Hallingdal og var vide kjent som gartner og fruktdyrker. Det velsmakende haugmannsepler er han således «far» for.

Jørgen Moe som dengang var prest i Krødsherad ble under konfirmasjonsforberedelsen oppmerksom på disse guttene, og det skyldes vel tilskynnelse fra hans side at de begge søkte Asker seminar der den eldste Syver Olsen tok eksamen 1858 og den yngste Ole antagelig i 1862.

Syver Olsen ble fra 1. januar 1859 fast ansatt ved nordre Tyristrand skole og klokker ved Tyristrand. Her virket han i 55 år. 1. oktober 1914 søkte han avskjed.

Ole Olsen ble lærer ved Kringstad skole i Sigdal. Ved giftermål ble han eier av garden Blikserud i Lunder.

Fra begge brødrene stammer store og vidt forgrenede familier på og utenom Ringerike.

Vi bringer her den attest som Jørgen Moe med sin smukke håndskrift gav Syver Olsen da han søkte Asker seminar.

Ifølge Krødshereds Sogns Ministerialbøger er Syver Olsen født den 22de — to og tyvende — October 1838 — otte og tretti — af Forældre: Husmand Ole Syversen Hougen og Hustru Ragne Olsdatter, og døbt i Olberg Kirke 4de November næstefter. Han er af mig konfirmeret i sin Daabspagt den 10de — tiende October 1854 — fire og femti — og var sidste Gang Gjest ved Herrens Bord i avfugte Høst. Ligesom han ved sin Konfirmation havde ualmindelig gode Kristendoms-kundskaber og under Forberedelsen dertil lagde særdeles gode naturlige Evner for Dagen, glæder mig ved det Haab, at hans Kristendom er ham noget andet og mere end en blot Kundskabsbog. Herren være med ham paa hans Fremtidsvei.

Bjørtnæs i Krødsherred 23de April 1856.

Jørgen Moe.

Kjerstibråtaskjæret i Steinsfjorden.

Karl Wenner forteller.

Engang i 1860-åra hendte det en sørgelig ulykke i Vegardsfjordingen.

Den gangen budde det ei som hette Karen Marie Rudsjøkkebakken på Valbekken.

En dag fikk Karen Marie besøk av ei venninne som også hadde med seg kjæresten sin. Disse ungdommene fant på at ta en rotur på Steinsfjorden. Et uvær kom over dem, båten kantret utenfor Kjerstibråtaskjæret og de omkom alle. Likene ble imidlertid funnet, og de tre unge mennesker fikk en felles grav i det nordvestre hjørnet av gravplassen ved Norderhov kirke.

Ulykken gjorde som rimelig kan være et dypt inntrykk på folk i bygda, og til minne om denne sørgelige hendelse ble det reist ei støtte på skjæret. Denne støtta er ikke synlig nå. Men den skal ligge i vannkanten. På støtta skal årstallet for ulykken være hogd inn. Men ikke navnene på de omkomne.

Om ulykken ble det diktet ei vise. Karl Wenner hørte som ung gutt bestemor si Anne Marie Bakken synge visa. Den lød slik:

En sørgelig tildragelse er hendt i disse dage
i Vegårdsfjordingen omkring 1890.

De unge par tilsammen tre sin avskjed måtte
tage.

Den ene var en mannsperson i sine beste dage.

De to de var av kvinnekjønn som også måtte
drage.

I skogkanten innafor Kjerstibråtaskjæret ligger en nå utlagt plass. Ventelig har skjæret navn etter denne plassen.

Karen Marie er antagelig i slekt med den Walbækfamilien som idag bor på Veistein. Kanskje var hu tante av Ola Walbækken som Ievde

Ei vise om klededrakt og skikk i gamle dager.

Ved Alf Wenner.

I gamle dager hensvundene tider
som gamle folk kan fortelle om,
da brukte mannfolka gule bukser,
som var beredt utav bukkeskind.
Spenner ut over begge låra
en del de brukte forloret hår.
Og vadmelstrøya og verkenstakken
og pisk i nakken som prektig står.

Og gutten skulle til jenta beile
og gifte seg kan du vel forstå.
Og det var sjølom han gikk aleine
en talsmann skulle da med ham gå.
Snakke skulle han da først med jenta

og siden så ut med mor og far.
En dalers penge han seg fortjente.
De syntes det var en prektig kar.

Et par vers har Wenner glømt. Men han minnes frieren fikk «jaord» og festegave. Og det var et par prektige hoseband.

Det siste verset lød derfor slik:

De var deilig flettet av bommuldsgarn
både rødt og blått,
og to dusker i hver ende
som pryder leggene ganske godt.

Hedersbudeia på Vikerfjellet.

Ved Thor Thorsen.

I nærheten av Viker gamle kirke ligger bruket «Vikermoen». Her bur gamle Karoline sammen med sin mann Jens. Det ligger så nær å dra parallell mellom kirken og Karoline. Begge er gamle og værbitte. Begge bærer bud til oss om gammel god kultur. Med rette kan det sies at disse to har alderens ærverdighet.

Karoline er født i Maristua i Viker den 25/4 1869 som den tiende i rekka av elve søsken. Faren, Anders Maribo, var født på bruket Haugen i Viker, og moren, Kari, var fra Smerud samme sted. Slekta har vært seig, hardfør og arbeidsom. Således kan nemnes at Karolines farfar, som også var med under hele syvårskrigen, ble 97 år gammel og var rask og rørig til det siste. Karolines bror, den kjente storviltjeger Per Maribo, var seig og sterk som sjølve fjellfuru på Vikerfjellet.

Som alle andre måtte Karoline tidlig ut i livets skole. Hun kom da som budeie til Else Vik. Her var hun i flere år, og her traff hun også sin utkårede, Jens Vikermoen. I 1896 ble Karoline viet til Jens i Viker kirke. Veien fra kirken gikk da til Vikermoen der Karoline seinere har holdt til med unntakelse av sommer-tida da hun har vært på Vikersetra.

For sitt virke på Vikersetra fortjener Karoline en ekstra hyldest. I 1950 kunne hun se tilbake på 65 års virke som budeie på setra. «Du vil vel være budeie på Vikersetra neste år også?», spurte jeg Karoline under mitt besøk i høst i hennes hyggelige og gjestfrie hjem. «Både til sommeren og mange somrer til», svarte Karoline.

Når jeg ser for meg denne trauste 82 åring der hun traver fram og tilbake og titter etter om kaffelars koker og veven som står ferdig til bruk på kjøkkenet, liksom hun også stadig må titte ut til sin gode og trofaste venn, kua, kan jeg så godt forstå at Karoline ennå har en lang arbeidsdag foran seg. Det er pågangsmot og vilje der i gården. Ryggen er ennå rett som på en stram soldat, og beina går som trommestikker.

Det er 2 timers vei mellom Vikermoen og Vikersetra. I alle år har Karoline travet fram og tilbake denne veien flere ganger i uka. Hun måtte jo også ha et ettersyn med Jens og huset. «Har

du også i år travet fram og tilbake flere ganger i uka?», spør jeg. Joda, Karoline hadde nok det. I slåttonna var hun nede i bygda for å få tørket høyet. Hun melket kua på setra og slapp denne ut om morgenen, og så bar det til bygda der hun breidde høyet, for seinere å bære det inn i løa. Og så stakk hun på setra om kvelden igjen.

Karoline kan fortelle mye fra seterlivet sitt. 2 ganger har hun sett bjørnen. Den ene gangen var Karoline på ei moltemyr i nærheten av Tosseviksetra da hun plutselig fikk se bjørnen ved siden av seg på myra. Bjørnen stod og måpte mot Karoline som stirret igjen. Etter kort tid kastet bjørnen helt om og forsvant nedover lia. Men da fikte han inn treleggene med labbene. «Han ønsket sikkert å skremme meg», sa Karoline.

En gang fikk Karoline uvær på seg inne på fjellet. Hun hadde vært avsted for å finne kuene sine da det satte inn med storm og skoddevær. Stormen slet i klærne og tåka lå så tjukk at hun ikke kunne se handa foran seg. Da hun nådde Høgleinberget på Vikerfjellet, måtte hun ake seg på baken nedover berget for ikke å risikere beinbrudd.

En vår like før påske hadde Karoline vært på Vikersetra for å gjøre reint til påskegjester. Det satte inn med et kraftig mildvær først, og seinere ble det frostnetter. Da Karoline skulle hjem, forstod hun at det ville være livsfarlig å ta seg nedover igjen. Vikerlia brukte å være som ei speilglassrute etter slikt vær. Men Karoline visste råd. Hun tok med seg et baktetrau

fra setra, og så kjørte hun ned Vikerlia i trauet. Hun er sikkert den eneste som har tilbakelagt den lange og bratte Vikerlia i et traue. Dette viser i fullt monn at Karoline aldri har vært rådløs.

Men Karoline har ikke bare vært budeie. I årrekker var hun fast kokke når det skulle være store gjestebud på gardene i Ådal og helt opp i Hedalen. Det at en fikk Karoline til å ta seg av maten, borget for at gjestene skulle få god mat. Å lage god mat har Karoline alltid vært en rein mester i.

Skulle en ha god hjelp til å tilberede slaktet i slaktetida om høsten, var Karoline god å ty til. Dette driver hun med fremdeles. I ledige stunder vever hun tøy eller strikker strømper og votter. Hun har i sannhet ikke tatt mange blunder i sofakroken.

De tallrike fotturister som spesielt i den senere tid har lagt veien over Vikerfjellet og som har råkt på gamle Karoline på Vikersetra, er sikkert blitt et minne rikere — gjestfri og vennsæl som hun er.

Legger du veien om Vikersetra neste sommer, våger jeg påstå at du råker på Karoline i aktivitet enten ute blant kuene eller over primgryta — ja, gjerne ute i skogen med øksa i armkroken og bakmeisen på ryggen på vei etter nøringsved til primgryta. Slik er 82 åringen, hedersmenesket Karoline Vikermoen. Alltid i aktivitet, alltid i humør. En hverdagshelt som har fortjent sitt navn risset inn med gullbokstaver i slitets historie.

Namnet: Hedersbudeia på Vikerfjellet, kan hun med rette bære med stolthet.

ad „By“ gård i Hole.

Kilder: «Ringerikes Slekt» ved A. Lagesen, «Hole Herred», Ringerike, Gunnar Tveiten, «Utvandringshistorie fra Ringeriksbygdene» ved O. S. Johnson, Sagaskriver m. v.

«By» i Hole omtales første gang i 1528 i norske regnskaper og jordbøker. Navnet betyr bosted, gård.

Selvsagt er gården av meget eldre datum. Ifølge Gunnar Tveiten er det dem som mener at «By» har vært en gammel kongsgård eller høvdingesete langt tilbake i tiden.

Som støtte for denne antagelse er anført at gården ligger i umiddelbar nærhet av det eldgamle «Frøihov».

De hedenske hov var som regel oppført like ved eller i nærheten av høvdingesetet. — Der forefinnes den dag i dag et par kjempehauger like østenfor gården. Jordet benevnes fremdeles «Haugejordet».

«By» var opprinnelig en meget betydelig eiendom. Gården ble imidlertid i sin tid delt i 2 like store deler. Man kan på enkelte steder ennå konstatere hvorledes de forskjellige jorder ved delingen ble innfiltret i hverandre.

Allerede i 1528 hadde Jorun og Hagen hver

Ved Johs. Bye.

sin halvpart av eiendommen, og i 1623 var den to fullgårder.

Med «fullgård» menes en eiendom hvis skyld var 4 skippund tunge — omtrent 8 tønner korn eller 8 huder.

1664 og 1723 var der 2 gårder, Matr. nr. 4 og 21 — skyld henholdsvis 2 skipp. 6 lisp. og 3 skipp. 4 lisp. tunge. Gårdene kaltes da «vestre og søndre By».

Av de 2 skipp. 6 lisp. vedk. «vestre By» var

1½ skipp. beneficert Akers kirke som derhos hadde bygsel på den hele gård både over de 1½ skipp. som var beneficert kirken og over de øvrige 16 lisp. som dels var offentlig og dels privat eiendom.

Av de 3 skipp. 15 lisp. vedk. «søndre By» eide Kristiania lærde skole 2 skipp. 15 lisp. mens 9 lisp. var i privat eie. Bygselen over hele denne går tillå skolen. Cfr. A. Lagesen, «Ringerikes slekter».

De to gårder hadde som regel 2 oppsittere hver. I begynnelsen av 1700 tallet var oppsitterne på «vestre By» Anders Andersen og Abraham Nielsen. De hadde begge bygssedler fra Akers sogneprest på hver sin ½ part. Abraham Nielsen døde 1721 og avløstes da av Johannes Nielsen som fikk bygselsrett på hans tidligere ½ part av «vestre By».

En datter av denne Johannes Nielsen ble senere gift med Anders Madsen Sørnum, som ved dette giftermål kom i besittelse av en del av vestre By, hvilken del på dette tidspunkt imidlertid var kjøpt og overtatt som eiendom av hans svigerfar, nevnte Johannes Nielsen.

Anders Madsen Sørnum var sønn av Mads Olsen Sørnum bruker av østre Sørnum omkring 1690. Nevnte *Mads Olsen Sørnum* — sønn av Ole Steen på Stein — kan betraktes som stamfar for slekten Bye på «vestre By». Han var gift med Eli Engebretsdatter. De hadde flere barn, deriblandt sønnene Lars og Anders. Førstnevnte fulgt som bruker av Sørnum mens sistnevnte ved giftermål kom til By vestre, hvor etterkommerne lever den dag i dag. Mads Olsen Sørnum døde 1729 — vel 69 år gammel. Han deltok med andre bønder i forsvaret av Krokskogen mot Karl XII's berømte karoliner i 1716 «skjønt han da allerede var en eldre mann» (54 år) som det står anført i Lagesens R's slekter.

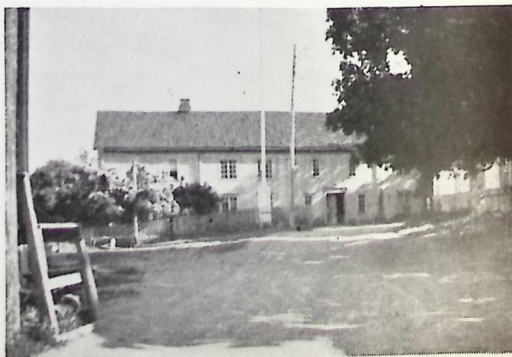
Tradisjonen beretter videre at det i 1716 var en kone på By som sammen med sine 2 sønner var med og kjørte de falne karoliner fra trefningen på Krokskogen ned til Hole Kirkegård hvor de ble begravet på nordsiden av kirken. Hennes mann lå ute i den store nordiske krig og nede i Holstein fikk han tak i noen poteter som han tok med seg hjem. Det skulle være de første poteter som kom til Hole.

Lars Madsen Sørnum f. 1705 d. 1785 var gift med Marte Johannesdatter Bye og hadde i dette ekteskap 3 sønner og 2 døtre — Mads, Johannes og Erik, Eli og Marie. — Mads Sørnums yngste

sønn Anders kom som nevnt ved giftermål til By vestre. Han ble nemlig 1747 gift med Sara Johannesdatter Bye 1728 — 1820 og døde på By år 1800, 93 år gammel. Han hadde i sitt ekteskap 11 barn, hvorav 8 nådde voksen alder, nemlig Mads, Johannes og Erik og Ole, Marie, Eli, Marte og Elisabeth. Mads var eldst. Han ble gift med en enke på Libakke hvor han døde 1836 — 87 år gammel. Johannes og Erik bodde på By hvor førstnevnte døde 1843 — 92 år gammel, og sistnevnte 1846 — 90 år gammel, begge ugifte. Ole kom ved giftermål til Sørnum. Han døde 1854 — 73 år gammel på Sørnum og etterlot seg Mads Bye som i 1820 kjøpte vestre By av skyld 2 skipp. 6 lisp. tunge hvorav 1½ skipp. ble ham tilkjent ved kgl. skjøte i 1825 og 16 lisp. ved skjøte av hans 2 farbrødre Johannes og Erik Andersen 1829. Mads Bye hadde vestre Bye til sin død 1864. Han var også en tid eier av Lille Hunstad (inntil 1820 årene). Da hans eldste sønn Anders Madsen Bye imidlertid hadde nedsatt seg i Drammen som trelashandler ble vestre Bye overtatt av gårdbruker Lars Libakke som var gift med hans søster Anne Marie Bye. Deres dattersønn Lars Fjeldstad er nu eier av Bye. G.nr. 26, br. nr. 4.

«Søndre Bye». G.nr. 26, br.nr. 1.

Den første av slekten som kjennes het Johannes. Han bodde paa «Svarstad». I 1666 var han 34 år gammel og hadde da i ekteskap med Marie Torstensdatter en sønn Torsten, som senere kom til «By». Han var bruker av halve søndre «By», med bygsseddel fra Kristiania Rektorat. Torsten Bye var 1ste stevnevitne og senere lensmann i Hole. Han døde 1738 — 75 år gammel. Hans etterfølger som lensmann var sønnen

Johannes Torstensen Bye f. 1698 d. 1762. Johannes Bye fungerte som lensmann fra 1720 årene og ble samtidig eier av halve «søndre By» som han kjøpte av sin svigerfar Johannes Johansen Steen der ved makeskifte var kommet i besittelse av gården. Senere ble han også eier av den annen halvpart av «By» søndre.

Johannes Bye var gift med Ragne Johannesdatter Steen og hadde flere barn bl. a. sønnene Johannes og Torsten og døtrene Kristi og Marie, de to sistnevnte gift med Hans Engebretsen Haavind og løytnant Anders (Andreas) Nachschow.

Johannes Johannessen Bye f. 1729 d. 1795 etterfulgte sin far som lensmann i Hole og eier av «søndre By». Han var gift med Mari Paulsdatter Sundvolden. Sønnene var Johannes, Paul, 2 av navnet Hans, Mads, Christian. Døtrene var Marie gift med lensmann Peder Iversen samt Ragnhild og Sara, begge ugifte.

Johannes J. Bye ble avløst som lensmann 1766 av sin yngre bror Torsten Johannessen Bye f. 1739 d. 1829. Denne hadde som ung mann vært på kontor hos lensmann Engebret Hesselberg i Norderhov. I Hole var han lensmann i 25 år fra 1766 til 1791. Han var derhos i flere år prokurator og større eiendomsbesitter, idet han eide den store gård «Helgeland» som i sin tid hadde tilhørt familiene Luth og Nachschow. «Helgeland» var med en kortere avbrytelse i familiens eie til omkring midten av forrige århundre. «Helgeland» var en av de største gårdene i Hole. I 1835 var det tolv husholdninger på

gården og 66 mennesker, elleve husmenn, en daglønner og syv tjenere. Besetning: 12 hester, 40 storfe, 40 får og 4 svin.

Torsten Bye var gift med Anne Cathrine Tandberg — av foreldre major Povel Tandberg og hustru Maren Engebretsdatter Nærstad. De hadde 2 barn, Maren Pauline f. 1778 og Johannes f. 1780.

Johannes Johannessen Bye f. 1771 d. 1801 var lensmann i Hole fra 1791 til 1801. Datteren Anne Cathrine f. 1799 d. 1847 ble gift med daværende løytnant — senere oberstløytnant Jesper Gotlieb Seip — bygdens første ordfører fra 1847—69, som ved dette ekteskap kom i besittelse av søndre «By» som var hustruens odelsgods. Senere ble han eier av «Nærstad» som hans svigermor hadde arvet etter sin onkel, løytnant H. J. Tandberg.

Seip solgte da «By» søndre og denne eiendom kom dermed ut av slekten.

Av senere eiere av søndre «By» kan nevnes i 1809 Morten Ludvig Sundt som også var ordfører og stortingsmann, Jens Aabel og fra 1898 Maren og Ole Gomnes etterfulgt av sønnen Hans Gomnes og frue, som nu eier og driver gården.

Etter tellingen i 1835 var det på søndre og vestre «By» i alt 13 husholdninger med tilsammen 78 mennesker. Der var 7 husmenn, 2 daglønnere, 16 tjenestefolk, 4 fattigmedlemmer. Besetningen utgjorde tilsammen 10 hester, 40 kjør, 44 får, 13 svin.

«By» var i en årrekke et gammelt tingsted.

P. t. Oslo, 18/9 1950.

HØNEFOSS TEGLVERK OG KALKFABRIK

— Under samme ledelse —

Tlf.: Sentralbord 34 - 112 - 264

Teglverket direkte 264

JERN - BYGNINGSARTIKLER

MALERVARER - KJØKKENUTSTYR

10 METER UNDER DETTE BYGG LAGRES DET GODE HØNEFOSS BRYGG

Hønefoss Bryggeris
Øl.

Hønefoss Bryggeris
Mineralvann.

